

Tartu Mart Reiniku Kool

ÜKS KILOMEETER ISESEISVUMISE EELDUSI

Uurimustöö

Autorid: Iris Kreinin, 8.a

Lisete Nukk, 8.d

Juhendaja: Karolina Antons

Tartu 2017

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Tartu Mart Reinku Kool.....	6
1.1 Rahvusliku ärkamisaja tegelased Johann Voldemar Jannsen ja Lydia Koidula	9
1.2 Esimene üldlaulupidu	11
1.3 Laulu- ja mänguselts Vanemuine ja Eesti kutselise teatri sünd.....	12
1.4 Friedrich Reinhold Kreutzwald	13
1.5 Toomemäe monumendid ja Kuradisild	16
1.6 Jakob Hurt, Eesti Rahva Muuseum ja Kirjandusmuuseum	18
1.7 Miina Härma Gümnaasium ehk Eesti Noorsookasvatuse Seltsi Tütarlastekool ehk esimene eestikeelne keskkool	20
1.8 Tartu Ülikool	22
1.9 Eesti Üliõpilaste Selts ehk eestlaste esimene oma üliõpilasorganisatsioon	26
1.10 Eesti lipu sünd ja selle valmistamine Karl August Hermannini kodus	29
1.11 Jaan Tõnisson ja tema panus	31
1.12 Raudteejaam ja Kaubahoov	33
1.13 Julius ja Alice Kuperjanov	34
1.14 Jaan Poska ja Tartu rahu	38
1.15 Eesti üliõpilasorganisatsioonid	41
1.16 Jüri Uluots.....	47
1.17 Suvesõda 1941	50
1.18 Johannes Voldemar Veski	52
1.19 Rahvuslipu heiskamised Nõukogude okupatsiooni ajal	54
2. Kaart.....	Tõrge! Järjehoidjat pole määratletud.
3. Pildid.....	Tõrge! Järjehoidjat pole määratletud.
Kokkuvõte	56
Kasutatud kirjandus.....	58

Sissejuhatus

20. sajandi algul oli Eesti jätkuvalt hiiglasliku Vene impeeriumi ääremaa, mille üle kehtis piiramatu isevalitsus, mille agraarolusid iseloomustas terav maapuudus, mille põlisrahva kultuuri peeti väheväärtuslikuks ja mille olemasolust polnud ülejäänud maailmal suuremat aimu. Murrang saabus sajandi teisel kümnendil, mil teravnev rahvusvaheline olukord päädis seninägematu plahvatus - Esimese maailmasõjaga. Sellest omakorda kasvas välja teine kohutav kataklüsm - Vene revolutsioon. Revolutsiooni läbi jõudis Eesti rahvuslike piirangute kaotamise, piirkondliku autonoomia ja demokraatliku omavalitsuseni. 1918. aastal saavutati aga iga rahva eneseteostuse kõrgeim siht - iseseisev riik.¹

Omariiklusega kaasnesid kogu ühiskonda haaravad kardinaalsed muutused. Riigi toel kujunes talurahva kultuurist moodne euroopalik rahvuskultuur, avardusid kultuurikontaktid, kaasajastus eesti keel, loodi rahvuslik haridussüsteem, pandi alus eesti teadusele. Samal ajal ehitati üles Eesti enda vajadusi ja võimalusi arvestav majandus, orienteerudes omamaistele toorainetele ja Lääne-Euroopa turgudele. Tekkisid terved uued majandusharud, loodi tuhandeid uusi tööstus- ja kaubandusettevõtteid, kerkisid uued külad ja linnad. Radikaalne maareform viis mõisamaade väljasuremisele, ning ümberjagamisel rajatud kümned tuhanded asundustalud tõusid tänu omanike vaimustunud töötahtele kiiresti heale järjele. Demokraatlik põhiseadus sätestas vabariikliku riigikorra ja parlamentaarse valitsemisviisi ning tagas kõik põhilised kodanikuõigused. Loodi rahvusriigi vajadustele vastavad institutsioonid, kujunesid eluvõimelised erakonnad, poliitiline elu saavutas teatud stabiilsuse, demokraatia arenes püsivuse ja süvenemise suunas.²

Ükski riik ei teki tühja koha peale. Nii ka meie 1918. aastal välja kuulutatud Eesti Vabariik pidi enne läbi käima pika tee ning paljude kujunenud olukordade ja eelduste tulemusena sai see võimalikuks. Eesti Vabariigi loomiseks pidi meil olema tekkinud soov seda teha, inimesed, kes selle teoks teevad ning ka rahvusvaheline olukord pidi seda võimaldama. Nii ka läks.

Algselt oli meil mõlemal plaanis loovtöö teha ajaloos, kuid mitte koos ning me ei teadnud, mis teemal see võiks olla. Juhuse tahtel pakkus meie õpetaja, kes oli mitmetes tundides

---

¹ Peatoimetaja Sulev Vahtre. Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Tartu: Ilmamaa, 2005. Lk 12.

² Samas.

rääkinud, et meie kool asub paljude Eesti ajaloo tähtsate sündmuste toimumiskohtadele väga lähedal, et võiksime loovtöö koos teha ja just sellel teemal. See mõte hakkas meile mõlemale meeldima ning tahtsime koos kontrollida, kas see ikka on nii. Sellest lähtudes panime paika eelduse oma uurimuse tegemiseks ja püstitasime hüpoteesi.

Meie VEENDUMUS on, et kuigi Eesti Vabariik sündis 24. veebruaril 1918 ja taasiseseisvus 20. augustil 1991 teatud poliitiliste otsuste vastuvõtmise käigus, siis tegelikult aitasid sellele kaasa paljud arengud ja sündmused, mis neile olulistele daatumitele eelnesid. Sellest lähtuvalt on **Eesti Vabariik kõigi nende sündmuste ja neis osalenud inimeste kogusumma ning nende tegevus oluliseks eelduseks Eesti Vabariigi sünni juures.**

Meie HÜPOTEES on, et meie kool asub kohas, millest vaid kiviviske kaugusel on toimunud paljud Eesti ajaloo olulised sündmused. Otsustasime sellele tõdemusele kinnitust leida ja kaardistada need kohad, mis on seostatavad Eesti Vabariigi sünni või taassünniga. Meie töö keskpunktis on meie kool ja me võtame luubi alla **kuni 1 kilomeetri raadiuses** olevad kohad ja seal aset leidnud sündmused. Uurimistöö eesmärgiks on tõestada, et maksimaalselt kümneminutilise jalutuskäigu kaugusel meie koolist on toimunud meie riigi loomist ja taasloomist soodustavad sündmused.

Nii alustasimegi oma tööd sellest, et uurisime Eesti Vabariigi sünni kohta oma ajalooõpikust³ ja töötasime läbi Tartu kultuuriloolise kogumiku⁴. Sealt leidsime esimesed vihjed sündmuste ja toimumispaikade kohta. Uurisime ka oma vanematelt ja arutasime õpetajaga. Selle tulemusena tegime nimekirja ning hakkasime neid sündmusi ja isikuid uurima. Oma tegevusraadiuseks panime paika ühe kilomeetri ja OÜ Regio aitas meil koostada kaardi, kuhu need paigad maha märkisime.

Seega, koosneb meie töö omamoodi kolmest osast. Põhiosa moodustab kirjalik uurimus nendest kohtadest, mille me suutsime leida meie koolist 1 km raadiuses. Iga sündmuse ja isiku kohta anname oma töös lühikese ülevaate, kaardistame asukoha ja selgitame selle koha/sündmuse/isiku tähtsust meie riigi sünni- või taassünniloos. Lisades esitame pildid

---

³ Pajur, Ago & Seppel, Marten. Uusaeg. Õpik 8. klassile, II osa. Tallinn: Avita, 2013.

⁴ Koostanud Oja, Mare. Eesti kultuuriloo õppematerjal X osa. Tartu. Tallinn: Eesti Ajaloo ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2013.

nendest kohtadest ja kaardi, millele on kantud kõik meie poolt leitud kohad. Pildid tegime ise ja vaid juhul, kui seda hoonet enam alles ei ole, otsisime pildi mõnest andmebaasist.

Tahame väga tänada:

OÜ Regiot, kes tegi meile kaardi, mille võtsime oma töö aluseks ning mille abil saime paika panna oma uurimistöo raamid.

Enn Tartot, tänu kellele saime kirja panna peatüki sinimustvalge lipu heiskamiste kohta Nõukogude okupatsiooni ajal.

Põnevat lugemist!

1. Tartu Mart Reiniku Kool

- **Vanemuise 48** (kaardil tähistatud – 1, edaspidi lihtsalt number) , **Riia 25** (2)

Mart Reiniku Kooli ajalugu saab alguse 24. augustil 1889. aastal, kui Tartu linnakooli juurde kolmeklassiline Tartu I Kroonualgkool, mille asutajaks ja esimeseks juhatajaks oli järgmised 40 aastat, tuntud kooli- ja aiandustegelane Mart Reinik (1862-1940). Selle järgi hakati ka kooli rahvasuus nimetama Reiniku kooliks. Esimesel õppeaastal oli koolis 23 poissi ja neid juhendas vaid üks õpetaja – Mart Reinik. Õppekeeleks oli vene keel. Õppetöö korraldamine oli raske ja nõudis suurt energiat, sest koolil puudus omaette hoone ja õpperuume tuli jagada Tartu linnakooliga. Ka õppeprogrammid puudusid, need pidi õpetaja alles ise koostama. Mart Reinik seadis oma suurimaks eesmärgiks koolile oma maja muretsemise. Tema soov kandis vilja ja 1901. aastal otsustas linnavalitsus püstitada Aia tänavale Tartu Ülikooli õppehoone kõrvale, saksa teatri vastu ühekordse telliskivist koolimaja. Järgmise aasta suvel saadi maja katuse alla ja 1903. aasta sügisel algas seal õppetöö.⁵

Meie kooli asutaja Mart Reinik oli isamaaline mees ja oma õpetaja töö jooksul jõudis ta ära näha nii venestamise perioodi kui ka noore Eesti vabariigi sünni. Oma vaadete kohta on ta ise kirjutanud oma eluloos järgmist: *“Sakste vastu ei ole mul kunagi poolehoidu olnud, vaid juba seminaris andsime plaanisid, kuidas nende võimu murda, kuidas Eesti riik luua. Kes võis siis seda uskuda, et need unistused kord täide lähevad! Sel ajal tundsin venelastele kaasa, sest uskusin alles lapselikult, et nemad tõesti meie rahvale – eestlastele heatahtlikud on ja abi annavad saksa poliitilise ja majandusliku surve vastu. Aga suur venestamise ajajärk, mis algas 1887. aastaga, tõi lõpliku pöörde minu kalduvuses venelaste poole. Tahtsin ikka eestlaseks jääda, tahtsin ka, et minu õpilastest head eestlased saaksid, ja ma usun, et see on mul kaunisti korda läinud. Meie õppisime küll hoolega vene keelt, aga meie ei unustanud selle juures, et meie eestlased oleme. Kui õppekavast eesti keele tunnid maha kustutati, “sest lapsed mõista kooli tülles isegi hästi eesti keelt”, toonitatakse ametlikus kirjas, siis õppisime*

---

⁵ Tartu Mart Reiniku kooli kodulehekülge. Kooli ajalugu. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <https://www.reiniku.edu.ee/index.php/kooli-lugu/kooli-ajalugu/>

usuõpetuse tundides eesti keele lugemise ja kirjutamise ära. Selleks andis suur vene surve nagu hoogu.”⁶

Õpilaste arv suurenes aga pidevalt ja koolimaja jäi kitsaks. Aastatel 1929-1931 ehitati senise hoone asemele kaasaegne koolimaja. Esimesele korrusele lisandusid teine korrus, mansardkorrus ja võimla. Teise maailmasõja ajal koolihoones õppetööd ei toimunud, kuna seal paiknes okupatsioonivägede laatsaret ja õppetöö toimus sõja-aastatel Kesk tänava koolimajas. 1. novembril 1944 alustati taas õppetegevust oma koolimajas. 1950.-60. aastatel rajati kooliaed ja raadiosõlm, tööd alustasid muusikaklassid ja poistekoor, töötasid kooliteater ja puhkpilliorkester. 1959. aastal toimus esimene muusikapidu. 1968. aastal alustati uue kooli maja ehitamist ja 1971. aastal sai see valmis. Loodi võõrkeelte klassid ja rajati ainekabinetid. 1968. aastast sai alguse meie kooli võimlemis- ja tantsupidude traditsioon.⁷

Alates 2012. aasta sügisest on meie kooli kasutuses ka Riia 25 asuv koolimaja, kus õpivad 1.-4. klasside õpilased. Kuigi Mart Reiniku Kooli lugu saab selles majas alguse alles 5 aastat tagasi, siis tegelikult on ka sellel koolil väärikas ajalugu seljataga.

Tartu Puukini nimeline Tütarlastegümnaasium oli linna vanim vene kool, mis avas oma ukse 10 aastat pärast meie kooli rajamist ehk 1899. aastal, kui möödus sajand Aleksander Puukini sünnist. Kuus aastat tegutses kool aadressil Pepleri 13 ning Tiigi 78 üüritud ruumides. Revolutsioonilistel aastatel 1905-1907 ehitati koolile Riia tänavasse esinduslik maja. Õppetöö selles majas algas 1907. aastal. Kooli esimeseks direktoriks sai Maria Voskressenskaja.⁸

I maailmasõja lõpus aastatel 1917-1918 kolis Tartu Puukini-nimeline Tütarlaste Gümnaasium Venemaale Voroneži ja majja paigutati poeglastest õppurid.⁹ Siin asus reaalkallakuga poeglaste kool, mis kandis läbi aegade erinevaid nimesid: Tartu Reaal-Kommertsikool, Reaalgümnaasium, Poeglaste Gümnaasium jne. Tartu Poeglaste Gümnaasiumi kutsuti Poikaks. Poika oli riigigümnaasium. Poika vormimüts oli tumesinine kollaste kantidega.

---

⁶ Eesti avalikkude tegelaste elulugude kogu. Mart Reinik. EKM 193:37:38

⁷ Tartu Mart Reiniku kooli kodulehekül. Kooli ajalugu. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <https://www.reiniku.edu.ee/index.php/kooli-lugu/kooli-ajalugu/>

⁸ Palamets, Hillar. Lugusid toonasest Tartust. Tartu: Kleio, 2003. Lk 171-172.

⁹ Samas. Lk 173.

Koolil oli puhkpilliorkester ja oma kooliajakiri Iil. Kool paistis silma isamaalise ja sportliku vaimu poolest. Kohustuslik oli sõjaväeline õpetus, mis toimus kaks korda nädalas.¹⁰

Kooli praegune välisilme pärineb 1937. aastast, mil hoonele ehitati juurde kolmas korrus ja lihtsustati fassaadi.¹¹

Teise maailmasõja lahingutes Tartu pärast, sai 25. augustil 1944. aastal suurtükimürsuga pihta Tartu Pauluse kirik ning põlema süttis ka koolimaja.¹² 1948. aastaks taastatud koolimajas alustas tööd uus venekeelne kool - Tartu 4. Keskkool, mis 1997. aastal nimetati Tartu 4. keskkool ümber Tartu Puukini Gümnaasiumiks. 2007. aastal liideti Tartu Puukini Gümnaasium Tartu Slaavi Gümnaasiumiga ning kooli nimeks sai Tartu Vene Lütseum.¹³ Riia tn 25 maja sai nüüd endale Tartu Täiskasvanute Gümnaasium, mis töötab seal vahemikus 2007-2012. Kuna Tartu Mart Reiniku Gümnaasiumist eraldati uue koolina Jaan Poska Gümnaasium, otsustas Tartu Linnavalitsus anda aadressil Riia 25 asuva maja Tartu Mart Reiniku Koolile, et kaotada kahes vahetuses toimuv õppetöö.¹⁴

Riia tn. 25 asuvas koolihoones on erinevatel aegadel õppinud palju silmapaistvaid inimesi. Nende seas näiteks sotsiaaldemokraatlikult meelestatud ja Eesti esimeseks naisõiguslaseks peetav Alma Ostra (Oinas), aktiivne ühiskonnategelane ja naisliikumise tegelane ning Eesti Naisüliõpilaste Seltsi üks asutaja Linda Kolpus (Eenpalu), rahvusvaheliselt tuntud soomeeesti kirjanik ning suur aktivist Hella Wuolijoki, tuntud luuletaja Betti Alver, jurist ja tõlkija Ülo Kurvits ja kunagised kultuuritegelased Adele Pärtelpoeg, Ella Jaakson, Emma Asson, Hilda Kelt, Annemarie Behrons, Juulie Waher.¹⁵

Meie töö algus- ja ka keskpunktiks on meie enda Tartu Mart Reiniku Kool. Selle ümbruses on elanud isikud, tegutsenud organisatsioonid ja toimunud sündmused, mis on mõjutanud vähemal või suuremal määral meie ajalugu ning olnud ka omamoodi eelduseks meie riigi loomisel. Meile meeldib mõelda, et ka meie kool on läbi oma õpilaste, õppetöö ja hariduse Eesti riigi sünnile kaasa aidanud, kas või sellega, et oleme rahvuslikult meelestatud ja peame oma riiki oluliseks. Meie kool on suurepärane näide sellest, et väikesest võib kasvada välja

---

¹⁰ Ahas, V., Kaalep, A., Kask H. *Soomepoiss meenutab II raamat*. Tallinn: Grenader, 2013. Lk 19.

¹¹ Siilivask, Mart. Tartu. I, Südalinn ja Toometagune. Tallinn: Solnessi Arhitektuurikirjastus, 2009. Lk 122.

¹² Pärli, Maria Tartu Mart Reiniku Kooli Riia tn 25 asuva õppehoone ajalugu. Tartu: Tartu Mart Reiniku Kool, 2014. Lk 9.

¹³ Samas. Lk 16.

¹⁴ Samas. Lk 10.

¹⁵ Samas. Lk 5, 8.

midagi suurt. Mart Reinik, aiandustegelane ja mesinik, asutas meie kooli üksinda, ilma kindla õppekava ning koolihooneta, 23 õpilasega, aga tänapäevaks on meie kool kasvanud ligi 1000 õpilasega üheks Tartu suurimaks põhikooliks. Ka Eesti Vabariik sündis väikeste algatuste ja tegude summana.

Me ise peame oluliseks ka seda, et meie kool loodi lihtrahvale. Lihtrahva harimine parandas tavaliste inimeste elatustaset, andis neile võimaluse kuhugi pürgida. Nii ei sirgunud haritlased vaid rikaste perede lastest ning tulevane riik sai olla just nii tugev kui kogu ta rahvas. Kuigi algul oli kool olude sunnil venekeelne, saadi hiljem juba ka eesti keeles õppida. Ka hilisematel aastatel tekkinud traditsioonid on tänaseni kestma jäänud. Tantsurühmade, kooride ja orkestriga oleme osa võtnud laulu- ja tantsupidudest, mis on olnud ja on eestlaste ühendamiseks ning kannavad Eesti kultuuri edasi.

Nüüd hakkamegi uurima meie koolist maksimaalselt ühe kilomeetri raadiuses aset leidnud sündmusi ja isikuid, kellel on meie arvates oma koht meie riigi sünniloos.

1.1 Rahvusliku ärkamisaja tegelased Johann Voldemar Jannsen ja Lydia Koidula

- **Tiigi tänav 32 (3), Ülikooli tänav 14 (4)**

Johann Voldemar Jannsen ja Lydia Koidula on Eesti rahvusliku ärkamisaja kesksed tegelased. Neil mõlemal on suuri teeneid eesti rahva harimisel ja rahvustunde äratamisel 19. sajandi teisel poolel. Jannsen hakkas 1857. aastal Pärnus välja andma ajalehte Perno Postimees, mille esimeses numbris pöördus ta eestlaste poole sõnadega “*Terre, armas Eesti rahvas*”. Kui siiani oli eestlaste kohta olnud tarvitusel termin *maarahvas*, siis nüüd manifesteeris Jannsen uue mõiste *Eesti rahvas*. Jannsen otsustas end avalikult eestlaseks kuulutada ja hakata oma lugejaile eestlust propageerima.¹⁶ Talle kuulub ka ütlemine, et “*Eestimees! Jä iggas rides ja igga nimme all Eesti meheks, siis oled aus mees omma rahwa ees*”. Isamaalises vaimus arvustas Jannsen eestlaste ümberasumist Venemaale ja kritiseeris koeralikku alistumist; häbenema peab rumalust, mitte kunagi oma päritolu ja emakeelt.¹⁷ 1865. aastal asutas Jannsen

---

¹⁶ Zetterberg, Seppo. Eesti ajalugu. Tallinn: Tänapäev, 2009. Lk 325.

¹⁷ Samas. Lk 326.

esimese eestlaste seltsi- mängu- ja lauluseltsi Vanemuine, ta oli ka Eesti esimese üldlaulupeo korraldaja.

Lydia Emilie Florentine Jannsen, luuletajanimena Koidula oli luuletaja, näitekirjanik ja eesti teatri rajaja, ärkamisaegsete rahvuslike ettevõtmiste keskseid kujusid ning suur abimees oma isale ajakirjanduslikus töös.¹⁸

1863. aastal kolisid Jannsenid Tartusse. 1863-1865. aastal elasid nad Tartus Uueturu tänaval.¹⁹ 1865-1868. aasta kevadeni elasid Jannsenid Ülikooli tänav 14.²⁰ Praegu asub selle koha peal hotell Lydia. Hiljem, 1868. aastal kolisid Jannsenid Tiigi tänavale majja nr 32. Jannsenite kodu Tiigi tänaval hävis tules 12. juulil 1941.²¹ Tamm, mis Jannsenite maja tagahoovis kasvas, on aga siiani alles.

Kuni 1870. aastani jäi Jannseni maja Tartus keskuseks, mida külastasid aeg-ajalt eesti rahvusliku liikumise väljapaistvad tegelased, nagu C. R. Jakobson, Fr. R. Kreutzwald, J. Hurt, J. Bergmann, A. Reinvald, K. A. Hermann, M. J. Eisen jt., samuti Eesti asjast huvitatud väliskülalised.²² Kohtumispaika Jannsenite kodus on hakatud hiljem nimetama ka Koidula salongiks, sest seltskonna hingeks kujunes Lydia Koidula.²³ Koidula lahkus Tartust peale abiellumist 1873. aastal. Jannsen suri 1890. aastal Tartus. Ta on maetud Raadi kalmistule. Koidula suri 1886. aastal Kroonlinnas.

Jannsenite mõlemad Tartu kodud asuvad meie koolile väga lähedal, eriti Tiigi tänava oma. Arvestades Johann Voldemar Jannseni ja Lydia Koidula suuri teeneid meie rahvuslikul äratamisel, on neil väga tähtis koht meie iseseisvumise loos. Paljud ideed sündisid arvatavasti just koduses miljöös, kus omavahel asju arutati. Selge on see, et uhkus eestlaseks olemise üle ja kindel soov luua oma riik jäid just tänu J. V. Jannseni ja L. Koidula tegutsemisele eestlaste hinge püsima.

---

¹⁸ Koostanud Aaver, Eva jt. Lydia Koidula 1843-1886. Tartu: Ilmamaa, 1994. Lk 367.

¹⁹ Mihkla, Karl. Lydia Koidula elu ja looming: L. Koidula mälestuseks tema 120. sünniaastapäeva puhul. Tallinn: Eesti Raamat, 1965. Lk 82.

²⁰ Aaver, Eva jt. Lk 76.

²¹ Mihkla, K. Lk 128.

²² Sööt, Bernard. Lydia Koidula: lühimonograafia. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1961. Lk 35.

²³ Pajur, Ago & Seppel, Marten. Lk 81.

1.2 Esimene üldlaulupidu

- **Maarja kirik aadressil Pepleri 1 (5), Toomkiriku varemete esine väljak (praegu tenniseväljakud) (6), Vanemuise Seltsi maja asukoht praeguse Tähe 4 maja juures (sel ajal Tähe 28) (7)**

Eesti esimese üldlaulupeo mõte tuli sellest, et taheti tähistada talurahva pärisorjusest vabastamise 50. aasta juubelit. Jannsen pakkus välja idee korraldada laulupidu ning hakkas ise asja eestvedajaks.²⁴ Esimene üldlaulupidu toimus 18.-20. juuni 1869. aastal Tartus. Esimesel laulupeol oli 46 meeskoori 789 lauljaga ja 5 puhkpilliorkestrit 56 pillimehega. Laulupeol kõlasid sellised Eestile tähtsad laulud nagu J. V. Jannseni poolt Friedrich Paciuse viisile loodud laul „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm” ning Koidula tekstidele loodud „Mu isamaa on minu arm”.²⁵ Laulupeo avakõne pidas J. Hurt, kes oma programmilises „Kolmes soovis” kutsus eestlasi oma rahvusele truuks jääma, rahvuslikke ettevõtmisi ja eesti seltse edendama ning emakeelse hariduse eest hoolitsema.²⁶ Laulupeo mees- ja segakooride peaproovid toimusid Maarja kirikus, pärast lõunat toimus ilmalik kontsert kaupmeeste seltsi Ressource'i suveaias, pidulik õhtusöök ja võistulaulmine toimusid Vanemuise seltsi aias ning ilmalik jumalateenistus peeti Toomkiriku varemete esisel rohtunud väljakul.²⁷

Laulupeoga seotud kohtadest asuvad meie kooli läheduses nii Maarja kirik, Vanemuise seltsi maja Tähe tänava alguses kui ka Toomkiriku varemete esine väljak (praegused tenniseväljakud).

Pepleri ja Tiigi tänava nurgale eestlaste endi ehitatud esimest kirikut- Maarja kirikut- võib pidada laulupidude traditsiooni lätteks. 17. juunil 1869 korraldati Maarja kirikus laulupeost osavõtvate kooride esimene kokkulaulmine ja peaproov. Esimese ühispeo juht oli Maarja koguduse õpetaja, energiline muusikategelane Adalbert Hugo Willigerode.²⁸ Maarja kirik oli kõigest kiviviske kaugusel laulupeo peakorraldaja J. V. Jannseni kodust Tiigi tänaval.

---

²⁴ Laar, Mart. 101 Eesti ajaloo sündmust. Tallinn: Varrak, 2010. Lk 94.

²⁵ Pullerits, Heivi. Tartu : ajalugu ja kultuurilugu. Tartu: Ilmamaa, 2005. Lk 469.

²⁶ Laar, M.101 Eesti ajaloo sündmust. Lk 95.

²⁷ Pullerits, H. Lk 469.

²⁸ Oja, M. Lk 64.

Vanemuise selts asus tol ajal üürimajas Tähe 28 (praegune Tähe 4, mille ette on asetatud ka mälestuskivi).²⁹

Esimene üldlaulupidu oli väga tähtis sündmus Eesti ajaloos. Iga rahvuslik liikumine vajab suurüritusi, mis toovad kokku rahvuse esindajad kogu maalt ning liidavad nad vähemalt hetkeks üheks tervikuks.³⁰ Seal kõlasid tulevane Eesti Vabariigi hümn ja Lydia Koidula sõnadele hiljem viisi teinud Gustav Ernesaksa „Mu isamaa on minu arm”, millest sai Nõukogude okupatsiooniperioodil omamoodi Eesti rahva mitteametlik hümn. Esimese üldlaulupeo tähtsust näitab ka see, et austame siiaamaani seda traditsiooni ja korraldame laulupidusid. Laulupeod mängisid suurt rolli ka Eesti taasiseseisvumisel, mis on tuntud ajaloos kui laulev revolutsioon. Nüüdseks on meie laulupeod kantud ka UNESCO maailmapärandi nimekirja.

1.3 Laulu- ja mänguselts Vanemuine ja Eesti kutselise teatri sünn

- **Tähe 24 (sel ajal Tähe 28) (7), Vanemuise 6 (sel ajal Aia 6) (8), Vanemuise 45a (9)**

Laulu- ja mänguselts Vanemuine loodi J. V. Jannseni poolt 24. juunil 1865. aastal. Temast sai ka seltsi esimene esimees. Vanemuise seltsi töökeel oli eesti keel.³¹ Seltsi tegevuse alguses kujunesid eestikeelsed harivad kõned üheks kõige külgetõmbavaks seltsitegevuse vormiks. Nende kõnede temaatika oli laiahaardeline: käsitleti nii seltsi eesmärke, tegevust, rahvusliku liikumise küsimusi, kirjandus- ja keeleküsimusi kui ka rahvaluule taaselustamist ning kodumaa ajalugu.³² 1869. aastal korraldas Vanemuise selts Eesti I üldlaulupeo, mis oli esimene suur rahvuslik üritus.

Oma algusaegadel asus Vanemuise selts erinevates paikades. 1867. aastal kolis selts pidulikus rongkäigus Tähe 28 asuvasse majja. 1870. aastal kolis Vanemuise Selts Ülejõe linnaossa Jaama tänavale (Jaama 14) ning just seal sai alguse eestikeelne teater. Kui 1867. aastal kaotati Vene riigi ülikoolilinnades kehtinud teatrietenduste keeld, kasutas seda kohe ära ka

---

²⁹ Palamets, H. Lk 128.

³⁰ Laar, M. Lk. 101 Eesti ajaloo sündmust. Lk 94.

³¹ Haamer, Valter. Vanemuise Selts 1865-2010: sissevaateid seltsi ajalukku. Tartu: Vanemuise Seltsi Kirjastus, 2010. Lk 9.

³² Samas. Lk 14.

Vanemuise Selts. 24. juunil 1870 mängiti Jaama tänaval Lydia Koidula eestikeelne kolme tegelasega naljamängu „Saaremaa onupoeg”. Seda sündmust peetaksegi eesti rahvusliku teatri sünnipäevaks. 2007. aastal avati samas majas Tartu Laulupeomuuseum.³³

Pärast Jaama tänaval asunud seltsihoone mahapõlemist otsustati uus teatrimaja ehitada otse südalinna Aia tänavale, krunt osteti sinna 1903. aastal. Teatri projekt telliti soome arhitektilt Armas Lindgrenilt. Juugendstiilis hoone avati 12. augustil 1906. aastal.³⁴

Vanemuise teatrimaja põles 1944. aasta sõjasuvel koos kontserdisaaliga maha. 1997-2007. aastal tegutses Vanemuise selts Pepleri 27 asuvas majas. 1918. aastal valmis Vanemuise väike maja asukohaga Vanemuise 45a, teater kasutas seda maja peale II maailmasõda.³⁵ Meie koolile kõige lähemal on muidugi Vanemuise väike maja, kuid ka Vanemuise teatri suur maja pole eriti kaugel. Vanemuise seltsi tähtsus Eesti ajaloos on suur. Ilma selle seltsita poleks olnud võimalik esimene üldlaulupidu ning ka II ja IV üldlaulupidu. Vanemuise selts pani aluse laialdasemale teatritegemisele Tartus ja lõi eestikeelse kultuuri ühe tugeva osa. Kultuuri kasvatamine on ühe riigi loomises väga tähtis. Vanemuise seltsi tugevust näitab ka see, et Vanemuise teater ja selts on alles tänapäevani ning jätkavad meie kultuuri edendamist.

1.4 Friedrich Reinhold Kreutzwald

- **Pepleri 10 (10)**

F. R. Kreutzwald oli eesti haritlaskonna suurkuju, rahvusliku kirjanduse rajaja ning meie rahvuseepose „Kalevipoeg“ koostaja. Ta sündis 26. detsembril 1803. aastal Virumaal Kadrina kihelkonnas pärisorjast kingsepa pojana.³⁶

1826. aastal asus Kreutzwald õppima arstiteaduskonnas. Ta oli üks esimesi eestlasi koos K. J. Petersoni ja F. R. Faehlmanniga, kes pääsesid Tartu Ülikooli.³⁷ Tartus tutvus Kreutzwald varsti ka Faehlmanniga ning tänu ühistele huvidele said neist peagi sõbrad. 1832. aastal lõpetas ta ülikooli arstidiplomiga ja siirdus Võrru linnaarsti kohale. Seal töötas ta

---

³³ Oja, M. Lk 72.

³⁴ Samas. Lk 72.

³⁵ Haamer, V. Lk 59.

³⁶ Raud, Liis. F. R. Faehlmanni ja F. R. Kreutzwaldi elust ja loomingust. Tartu: Loodus, 1934. Lk 27-30.

³⁷ Palamets, H. Lk 103.

vahtepidamata 44 aastat ja aitas abivajajaid seal kus sai, ta oli arstina au sees nii rikaste kui ka vaeste hulgas. Oma kiirest elust ja töö ülekoormusest hoolimata ei loobunud Kreutzwald oma vaimsetest harrastustest.³⁸

Säilitanud elava sideme oma rahvaga ja lapsepõlvest südamelähedaseks saanud rahvaluulega, kujunes temast Faehlmanni toel ning eeskujul nii sihiteadlik demokraatia kui ka rahvuslike taotluste järgija. Kirjanduslikku tegevust alustas ta saksa keeles, kuid pärast Õpetatud Eesti Seltsi (ÕES) loomist võttis F. R. Kreutzwald järjekindlamalt käsile emakeelse kirjatöö. Seltsi väljaandel ilmusidki 1840. aastal esimesed õpetliku sisuga raamatud: kogumik „Sippelgas“ ja karskusteemaline „Wina-katk“.³⁹ Faehlmanni surm 1850. aastal jättis rahvusliku liikumise eestvedaja koha tühjaks. Tema tööd jätkas Kreutzwald, kes tollel aja töötas Võrus arstina. Kreutzwaldi elutöök kujunes Faehlmanni visandatud rahvuseepose „Kalevipoeg“ koostamine. 1850. aastal sai ta ÕES-i kaudu tutvumiseks soome rahvuseepose „Kalevala“, mis tema tööd kergendas. 1851. aastaks oligi valminud algne proosavormis redaktsioon rahvalaulukatketega, millest ta järgnevatel aastatel tervikliku eepose välja arendas. 1856. aastal esitas Kreutzwald ÕES-ile värsivormis käsikirja ehk „Alg-kalevipoja“. 1857-1861. aastail ilmus ümbertöötatud eepos ÕES-i toimetistes. Kuigi alguses jäi „Kalevipoeg“ rahva laiematele hulkadele suhteliselt tundmatuks, siis rahvusliku liikumise perioodil sai rahvuseeposest „Kalevipoeg“ tõusva rahvuse eneseteostuse põhjendaja ja toetaja.⁴⁰

Vanaduspäevi veetis F. R. Kreutzwald oma väimehe perekonna juures Tartus Pepleri tänaval Koidula salongi lähedal (seda maja enam ei ole, selle asemel Pepleri 10 korruselamu). Oma kirjanduslikke harrastusi jätkas ta agaralt ka seal viimistledes „Lembitut“. F. R. Kreutzwald suri 25. augustil 1882. aastal ja on maetud Tartusse Jaani koguduse kalmistule.⁴¹

Kreutzwaldi elukohtadest on meie koolile lähim tema viimane elupaik Pepleri tänaval. Tema auks on nimetatud mitmetes linnades tänavaid tema järgi ning nii Tartus kui ka Võrus on ka talle pühendatud ausambad. Tartus Emajõe kaldal asuv Kreutzwaldi kuu loodi 1952. aastal.

---

³⁸ Raud, L. Lk 27-30.

³⁹ Nirk, Endel. Eesti kirjandus: arengulooline ülevaade. Tallinn: Perioodika, 1983. Lk 46.

⁴⁰ Laar, M.101 Eesti ajaloo sündmust. Lk 88.

⁴¹ Nirk, E. Lk 46.

Mälestussamba autoriteks olid skulptorid Johannes Hirv ja Martin Saks ning arhitektid Heiki Karro, Ants Mellik ja Mart Port.⁴²

Kalevipoja motiivist on saanud Tartu linna jaoks ka omamoodi vabaduse sümbol, sest 1933. aastal avati Emajõe ääres skulptor Amandus Adamsoni kavandi järgi tehtud monument, mis pidi tähistama meie võitu Vabadussõjas ja mälestama selle nimel hukkunuid. Mälestussammas püsis seal 1950. aasta 28. aprillini, mil talle osaks sai sama saatus, mis Villem Reimani mälestusmärgile Toomemäel ja Gustav Adolphi kujule peahoone taga. Kõik nad kisti maha ja hävitati.⁴³

Kuna pärast algse mälestusmärgi mahavõtmist jätkas rahvas lillede toomist senisele asukohale, püstitati samasse kohta 1952. aastal F. R. Kreutzwaldi monument ja rahvas olevat seda monumenti tabavalt kutsunud „Isa poja haua!“. Eks seegi olnud antud keerulistes tingimustes oma rahvusliku meelsuse avaldus. Mälestussammas taasavati 23. juunil 2003⁴⁴.

Kreutzwaldi vaieldamatult suurim panus eesti ühiskonnale oli Faehlmanni mõtte, eepose „Kalevipoeg“ elluviimine. Iga rahvas vajab oma lugu ja Kreutzwald andis Eestile oma. Tema teeneid rahva valgustamisel, kui kõrgelt neid ka hinnata, ületavad kirjandusloolise tähtsuse poolest aga märksa põhjapanevamad saavutused, mis on tal rahvuskirjanduse kontseptsiooni väljakujunemisel ja loomingulisel realiseerimisel. Ta on kirjutanud veel mitmeid nimekaid teoseid, millega ta on võitnud eestlaste südamed: „Eesti rahva ennemuistsed jutud“, „Lembitu“ ja „Reinuvader rebane“.⁴⁵ Meie arvates Kreutzwaldi suurim kink eesti rahvale oli see, et ta õpetas oma tegude ja raamatutega, et kunagi ei tohi unustada, kus on sinu juured ja et ka väike rahvas on tegelikult nii suur, et väärrib oma eepost.

---

⁴² KRR (Kultuurimälestiste riiklik register). 79507:003:0002

⁴³ Tartu Ülikooli ajaleht. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.ut.ee/ajaleht/arhiiv/120100/uudis.htm#TAASTAGEM%20M%C3%84LESTUSSAMMAS%20TAR%20TUS>

⁴⁴ KRR (Kultuurimälestiste riiklik register). 79507:003:0002

⁴⁵ Raud, L. Lk 30.

1.5 Toomemäe monumendid ja Kuradisild

Friedrich Robert Faehlmann (1798-1850) (11)

Faehlmanni monument asub Toomemäel, vana anatoomikumi ees. Ta oli üks kolmest esimesest eestlasest F. R. Kreutzwaldi ja K. J. Petersoni kõrval, kes õppis Tartu ülikoolis. Ta pidas esimese eestlasena loenguid arstiteaduskonnas ja veel oli ta eesti keele lektor ülikoolis. 1838 aastal asutas Faehlmann Õpetatud Eesti Seltsi ning oli selle esimene president. Sel ajal alustati ka Kalevipoja muistendite kogumist ning aasta hiljem visandas ta tulevase rahvuseepose „Kalevipoja“ põhisündmustiku, mille lõpetas ta koolikaaslane F. R. Kreutzwald.⁴⁶

Tema tähtsus seisneb eelkõige selles, et ta alustas meie rahvuseepose „Kalevipoja“ kirjutamist, täpsemalt info kogumist. Ilma temata, oleks võinud eepose sündmustik võib-olla päris teistsugune olla. Eesti keele lektorina sai ta aga oma teadmisi keele kohta inimestega jagada. Kahjuks oli tema ka üks nendest meestest, kes meie vabariigi sünni ei näinud, kuid tema eeltöö oli tähtis rahva tulevasel ühendamisel.

Kristjan Jaak Peterson (1801-1822) (12)

Tema monument asub Toomemäel. Petersoni elu oli üpris lühikene, sest ta suri 21-aastaselt tuberkuloosi. Oma elu jooksul elas ta Tartus ainult poolteist aastat. Peterson nimetas ennast maarahva laulikuks ning ta oli ka üks esimesi eesti soost luuletajaid ja haritlasi, kes oli uhke oma rahvuse üle. Tema loomingut aga ei avaldatud sel ajal, kui ta elas ning 21 eestikeelse ja kolme saksakeelse luuletuse käsikirjad leiti 1901. aastal Õpetatud Eesti Seltsi arhiivist. Monumendi asutamise ajal, aastal 1982, sai sellest rahvuslikult meelestatud noorte kooskäimiskoht ning seda mõjutas ka kindlasti soov oma vabadus taastada.⁴⁷

Vaatamata oma lühikesele elueale on Petersonil kindlasti koht meie rahva ajaloos. Tänu sellele, et ta ei tundud häbi eestlaseks olemise üle ja tõestas, et ka eesti keeles saab luuletada,

---

⁴⁶ Oja, M. Lk 70.

⁴⁷ Samas.

andis ta oma panuse eestluse kujunemisel. Ega me ilmaasjata tähista Kristjan Jaak Petersoni sünnipäeval emakeelepäeva.

Villem Reiman (1861-1917) (13)

V. Reimani monument asub samuti Toomemäel ning juhuslikult või mõeldult Kristjan Jaak Petersoni monumendi lähedal. Väidetavalt oli tema see mees, kes avastas Õpetatud Eesti Seltsi arhiivist Petersoni käsikirjad. Ta oli ka Eesti Kirjameeste Seltsi liige ning veel Eesti Kirjanduse Seltsi, Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Üliõpilaste seltsi asutajaid. Samuti osales ta 1884. aastal sinimustvalge lipu sisse õnnistamisel, mis toimus Otepääl. Üliõpilasena avaldas ta artikleid venestuse vastu ning oli aktiivne karskusliikumise tegelane.⁴⁸

Kahjuks ei näinud ka Reiman vabariigi sünni, aga ta osales selle tekkes. Elu jooksul tegi ta palju meie rahva heaks, näiteks osales tähtsate organisatsioonide loomisel, mis hiljem olid väga olulised. Petersoni luule avastamine oli oluline, et tema töö ei jääks saladuseks ning et see meiega jagatud saaks. Ka lipu õnnistamise juures viibinuna, andis ta oma osa meie rahvussümboli, lipu loomisel. Venestuse vastu võitlemine innustas ka hiljem teisi noori ja oldi juba sammuke oma riigile lähemal.

Kuradisild ja Aleksander I (14)

Kuradisild ühendab rootsiaegseid Gustav II ja Karl X Gustavi bastione ning on kolmas seal asuv sild. See telliti Romanovite dünastia 300. aastapäevaks tänutäheks kahe kliiniku ehitamise eest Maarjamõisasse. Algse nime järgi on see Aleksandrisild, millel oli Aleksander I bareljeef, kellele võlgneti otsus taasavada ülikool. Kuradisilla nime sai see väidetavalt kunagise professor Manteuffeli järgi, mis on tõlkes meeskurat.⁴⁹

Venemaa keisrina vabastas Aleksander I meid pärisorjusest ja selle eest tuleb tänulik olla. Ilma seda kaotamata ei oleks saanud eestlaste ühiskondlik positsioon paraneda ning see oli omakorda ka eelduseks uutele arengutele. See oli kindlasti tema suurim teene, kuigi Eesti riik

---

⁴⁸ Samas.

⁴⁹ Samas. Lk 54.

tema plaanidesse muidugi ei mahtunud. Samuti otsustas Aleksander I taasavada Tartus ülikooli ja seda just siin, Tartus. Sellesse ülikooli tulevad õppima K. J. Peterson ja teised tulevased Eesti rahva äratajad. Seoses ülikooli arenemisega aitas Aleksander I rajada ka uusi kliinikuid, mis olid oluliseks tõukejõuks meditsiinihariduse taseme tõstmisel.

1.6 Jakob Hurt, Eesti Rahva Muuseum ja Kirjandusmuuseum

- **J. Hurda monument Vanemuise pargis (15), Veski 32 (16), Kuperjanovi 9 (17), Pauluse kirik Riia mnt 27 (18)**

Üks eesti rahvusliku liikumise tuntumaid juhte oli Jakob Hurt. Ta oli vaimulik ja rahvaluulekoguja. Hurt osales aktiivselt olulisemates rahvuslikes ettevõtmistes nagu näiteks Aleksandrikooli liikumises ning Eesti Kirjameeste Seltsi tegevuses ja ta korraldas ka ulatuslikke rahvaluule kogumise aktsioone. Jakob Hurt soovitas, et eesti keel tuleb teha õppeaineks ka saksakeelsetes gümnaasiumites ning kreiskoolides ja et Tartu Ülikool saaks eesti keele professori.⁵⁰

1869. aastal pidas Jakob Hurt I üldlaulupeo avakõne, kus ta oma programmilises „Kolmes soovis” kutsus eestlasi oma rahvusele truuks jääma, keelt ja kultuuri edendama.⁵¹

1872. aastal sai Hurdast Eesti Kirjameeste seltsi president. 1888. aastal algatas ta Eesti Kirjameeste Seltsi kaudu luulekogumise, milles osales 1400 eestlast, kelle seas oli esindajaid kõikidest ühiskonnakihtidest nii kodumaal kui ka Venemaa eesti asundustes. Hurda aktsioon oli esimene tõeliselt üldrahvalik, kogu maad kattev rahvuslik ettevõtmine. Tema aktsiooni tulemusena moodustunud rahvaluulekogu on materjali mahukuselt - 114 695 lehekülge - üks esinduslikumaid maailmas ning äratas juba kogumise ajal rahvusvahelist tähelepanu.⁵²

Hurda surm 1906. aastal sai tõukeks, et ellu viia tema pikaajaline unistus: 1909. aastal alustas tegevust Tartus Eesti Rahva Muuseum (ERM). Põhirõhk muuseumi kogumistöös pandi esemelisele vanavarale. Esmatähtsaks peeti talurahvakultuuri talletamist. Selle kõrval ka väärustati kultuuriloolist ja muinasteaduslikku materjali, vana raha, raamatuid ja käsikirju.

---

⁵⁰ Zetterberg, S. Lk 327-328.

⁵¹ Laar, M. 101 Eesti ajaloo sündmust. Lk 95.

⁵² Samas. Lk 109.

Vanavara kogumise retkedega alustati juba muuseumi tegutsemise esimesel suvel. Eesti Rahva Muuseumi juhatuse esimeheks valiti innukalt muuseumi loomist toetanud Oskar Kallas.⁵³

1909. aastal toimus ERMi asutamiskoosolek EÜS-i majas. 1911. aastal olid ERMi kogud ja näitused üleval Vanemuise teatri III korrusel ehk siis Aia tänaval.⁵⁴ Kuid kogutud materjali hoidmiseks ja säilitamiseks puudusid esialgu kindlad ruumid, seetõttu hoiti esimestel aastatel vanavara korjamistoimkonna liikmete kodudes. 1913. aastal sai muuseum enda käsutusse ruumid Gildi tänaval, kuid needki jäid peagi kitsaks. 1922. aastal kolis muuseum riigistatud Raadi mõisasse. Samal aastal sai muuseumi direktoriks soomlane Ilmar Manninen. 1924. aastal osteti arhiivraamatukogule Aia tänavale hoone, kus praegu asub Eesti Kirjandusmuuseum. 1944. aastal hävis Raadi mõisahoone sõjatules. Nõukogude ajal etnograafiamuuseumi nimetust kandnud Eesti Rahva Muuseumi kogud koliti 1945. aastal Veski tänavale endisesse kohtuhoonesse. Ruumipuuduse tõttu hoiti kogusid ka Riia maantee ääres asuvas Pauluse kirikus ning Sõbra tänaval Püha Aleksandri kirikus. 1988. aastal sai muuseum tagasi oma ajaloolise nimetuse. 1994. aastal alustas tegevust muuseumi näitusemaja Kuperjanovi tänaval. 2004. valmisid uued hoidlad Raadil.⁵⁵ 2016. aasta oktoobris avati ERMi uus ja moodne hoone taas Raadil. Mitmed eelpoolnimetatud hooned asuvad vahetult meie kooli läheduses - Eesti Kirjandusmuuseum, Pauluse kirik, vana näitusemaja Kuperjanovi tänaval, pikaäegne ERMi hoone Veski tänaval.

Praktiliselt meie kooli kodupargis asub ka Jakob Hurdale pühendatud kuju. Hurda kuju skulptor on Jaak Soans ja arhitekt Rein Toomingas, kuju valmis 1994. aastal.⁵⁶ Kui Hurt veidi viltu vaataks, siis ta näeks Eesti Kirjandusmuuseumi, oma suurt elutööd.

Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Kirjandusmuuseumi rolli Eesti riigi ülesehitamisel ei saa alahinnata ning Jakob Hurt oli mõlemat käivitatavaks veduriks. Tänu ERM-le ning Kirjandusmuuseumile on talletatud nii Eesti rahva kultuur kui ka ajalugu, mis õigel hetkel tegematajätmise korral oleks lihtsalt kaduma läinud. Ilma selle pagasita oleks meie rahva

---

⁵³ Oja, M. Lk 88.

⁵⁴ Koostanud Piiri, Reet & Jaagosild, Maris & Järs, Anu. M. jt. Rahva muuseum. ERM 100. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 2009. Lk 32.

⁵⁵ Oja, M. Lk 88.

⁵⁶ Samas.

ärkamine nii 19., 20. kui ka 21. sajandil olnud palju keerulisem. Ei saa unustada ka seda, et Jakob Hurda üleskutse vanavara kogumiseks sai tehtud just venestuse aegu, mille eesmärgiks oli 19. sajandi teisel poolel alanud rahvusliku ärkamisaja summutamine. Tänu pealtnäha süütule vanakraami korjamisele sai aga sädet tuha all üleval peetud, et vabamate aegade saabudes see uuesti põlema puhuda. ERMi kogud on tegutsemisaastate jooksul kasvanud veelgi ning on eeskujuks kõikidele väiksematele riikidele, sest nagu Hurt ütles: „*Kui me ei saa suureks rahvaarvult, peame saama suureks vaimult!*”. Meile väga meeldib ka Jakob Hurda ütlus, et „*eestlased ei ole mitte kärbsed, kes täna sünnivad ja homme surevad, vaid üks vana ja visa rahva sugu, kes ammu juba maailmas on elanud ja ka pärast meid veel kaua kestma saab*”⁵⁷. Me arvame, et läbi ERMi ning Kirjandusmuuseumi on Hurda mõte teoks saanud ja võime nii oma muuseumide, kultuuri kui ka rahva üle uhked olla.

1.7 Miina Härma Gümnaasium ehk Eesti Noorsookasvatuse Seltsi Tütarlastekool ehk esimene eestikeelne keskkool

- **Tõnissoni tänav 3 (19), Kooli tn 26 (20), Tiigi tänav 78 (sel ajal 74) (21)**

Miina Härma Gümnaasium on 1906. aastal asutatud esimene eestikeelne keskkool. Selle asutajateks olid Jaan Tõnisson, Oskar Kallas ja Peeter Põld. Kooli esialgne nimi oli Eesti Noorsookasvatuse Seltsi järgi I Tütarlaste Kool. Miina Härma nime kannab kool alates 1964. aastast ning seda seetõttu, et aastatel 1917-1929 töötas seal muusikaõpetajana Eesti esimene naishelilooja Miina Härma.⁵⁸ Miina Härma elas tollel ajal Tartus aadressil Kooli tänav 26.

Kool alustas tööd Jaani tänaval, aga juba järgmisel aastal asuti Tiigi tänavale majja nr. 74 (praegu 78).⁵⁹ Nurgakivi pandi päris oma majale ehk sellele hoonele, kus Miina Härma Gümnaasium praegu asub, 1. juunil 1914, koolitöö algas seal 1921. aastal. Hoone projekteeris insener Georg Hellat.⁶⁰

---

⁵⁷ Tsitaat.com. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: http://tsitaat.com/tsitaadid/autorid/jakob_hurt

⁵⁸ Eesti nõukogude entsüklopeedia. 2. trükk, III köide. Tallinn: Kirjastus Valgus, 1988. Lk 510.

⁵⁹ Koostanud Tannberg, Ene. Sajandi kool: sada aastat Miina Härma Gümnaasiumi: mälestused. Tartu: Mono, 2006. Lk 24.

⁶⁰ Samas. Lk 32, 36.

Milline on Miina Härma Gümnaasiumi roll meie iseseisvumise loos? Ilmselge on see, et haridus on ühe riigi loomise juures väga oluline. Tublid ja töökad maainimesed, ilma hariduseta siiski riigi loomisega hakkama ei saaks. Seega oli hariduse omandamine võtmeküsimuseks eestlaste edasiste püüdluste saavutamiseks.

Eesti rahvusliku liikumise kõrgajal 19. sajandil oli rahvusliku liikumise üks peamisi probleeme emakeelne kooliharidus. Paljude inimeste entusiastliku tegevuse ja võitluse tulemusel oli aastakümnete jooksul jõutud nii kaugele, et olid loodud eestikeelseid linna- ja talurahvakoolid ning koolitatud nende jaoks ka õpetajad. Järgnevalt kerkis päevakorda juba keskharidus. Selle esimese etapina oli kavandatud Aleksandrikool, mille all mõeldi eestikeelset linnakooli või gümnaasiumi. Üle maa loodi nn Aleksandrikooli komiteed, mille suuroogu moodustas ülemaalse rahvaorganisatsiooni, mida on võrreldud parlamendiga. Vene valitsuse vastuseisu tõttu ei õnnestunud plaani ellu viia ning gümnaasiumi asemele rajati vaid venekeelne linnakool, kus eesti keelt õpetati ainult õppeainena.⁶¹

1905. aasta revolutsioon andis eestlastele uue võimaluse, sest 1906. aastal kinnitas Vene keiser Riiginõukogu otsuse, millega lubati avada erakoole, kus õpetus toimub „kohalikus” keeles.⁶² Tänu sellele seadusele õnnestuski avada esimene eestikeelne gümnaasium, tollase nimega Eesti Noorsookasvatuse Seltsi järgi I Tütarlaste Kool. Kool avati tütarlastekoolina, sest nagu selle üks loojaid Jaan Tõnisson tõdes, et „*Eesti rahvusliku kodu saatus ja tulevik oleneb eesti emast ja sellest, missugune tema on.*“⁶³ Juba Johann Voldemar Jannsen oli toonitanud, et naiste harimine on väga tähtis. Tema arvamuse kohaselt kammitseb rahva vaimset arengut eriti see, et tüdrukute ja lammaste kasvatamise vahel ei ole suuremat erinevust.⁶⁴

Tänase nimega Miina Härma Gümnaasiumist ei saanud vaid Tartu ja Tartumaa laste kool. Oli lapsi ka Liivimaa teistest osadest, isegi Eestimaalt ning koguni väljastpoolt kodumaa piire.⁶⁵ Erinevatest kohtadest saadi koolis kokku, et õppida eesti keeles. Nii kasvas rahvavaim ja

---

⁶¹ Piirimäe, Helmut. Rahvusülikooli rajamine ja teised kõrgkoolid - vundament eesti üliõpilasseltsidele ja korporatsioonidele. – Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis. Peatoimetaja Helmut Piirimäe. Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Viliastlaskogu ja autorid, 2007. Lk 101.

⁶² Tannberg, E. Lk 19.

⁶³ Samas. Lk 20.

⁶⁴ Zetterberg, S. Lk 326.

⁶⁵ Tannberg, E. Lk 23.

haridus ning see oli kindlasti hea eeldus iseseisvumiseks. Ilma emakeelse keskkoolita ei oleks saanud tekkida ka meie oma Eesti ühiskonda, kuna kool aitas eesti keelt levitada ja arendada. Seega, avas Miina Härma Gümnaasium ukse ja lõi pinnase haritud naiste kujunemiseks, kes omakorda andsid seda edasi oma lastele ja kasvasid põlvkonna, kes tegid Eesti Vabariigi ka teoks.

1.8 Tartu Ülikool

- **Ülikooli 18 (22)**

Oluliseks eelduseks meie iseseisvumise loos on Eesti esimese ülikooli rajamine, sest ilma kõrgharitud inimesteta ei ole võimalik luua oma riiki.

Tartu kujunes ülikoolilinnaks 17. sajandil ja seda suuresti tänu kultuuri- ja teadussidemetele. Neile pandi alus juba 13. sajandil, kui Tartust sai piiskopkonna keskus. Kõrgema kooli rajamine Liivimaale kerkis päevakorra 16. sajandi algul, mil andis tunda preestrite vähesus ja puudulik haritus. Vaimulikkond ja ordumeister suhtusid ettepanekusse pooldavalt, kuid ei leidunud kedagi, kes oleks olnud valmis kooli loomise ja ülalpidamisega seotud kulud enda peale võtma.⁶⁶ 1629. aastal sai Tartust Rootsile kuuluva Liivimaa kindralkubermangu keskus. Järgmisel aastal saabus kindralkubernerina siia Johan Skytte, kuningas Gustav II Adolfi omaaegne õpetaja ja kasvataja, hiljem aga diplomaadina karjääri teinud Rootsi riigimees. Tartusse saabudes oli J. Skyttel ette nähtud gümnaasiumi rajamine. Gümnaasium avati pidulikult 13. oktoobril 1630. Avatud gümnaasium polnud tavaline, vaid nn. akadeemiline gümnaasium, mis vastas inglise kolledžile. Ülikooli mõõduni ei küündinud see kool eeskätt õppetöö ulatusega, samuti sellega, et tal polnud õigust anda akadeemilisi kraade. Juba varsti esitas J. Skytte kuningale palve muuta gümnaasium ülikooliks.³⁰ juunil 1632 kirjutas Gustav II Adolf sõjalaagris Nürnbergi juures alla Tartu ülikooli asutamise ürikule. 15. oktoobril 1632 toimus Tartu ülikooli pidulik avamine rongkäigu, aktuse, jumalateenistuse, suurtükisaluudi ja pidusöögiga. Õppe- ja teadustöö ülikoolis toimus nagu mujalgi Euroopas ladina keeles.⁶⁷

---

⁶⁶ Pullerits, H. Lk 249.

⁶⁷ Samas. Lk 250.

Tartu ülikool viidi enne Põhjasõda, 1699. aastal Tartust Pärnusse, kus selle tegevus lõppes 1710. aastal pärast linna minekut venelaste kätte. Ülikooli varad oli veetud Rootsi ja professorid ning üliõpilased olid hajunud kuhu keegi või katku surnud. Kapitulationiaktis oli Venemaa lubanud käivitada ülikooli tegevuse, kuid läks teisiti. Nii Eestimaa rüütelkond kui ka Pärnu ja Tallinna linn panid järgnevate kümnendite jooksul mitu korda ette alustada ülikooli tegevust, kuid rahapuuduse tõttu lükkus asi edasi.⁶⁸

Ülikool avati uuesti Tartus 1802. aasta kevadel seitsme professori ja 19 üliõpilasega. Ülikooli uus asutamine keiserliku riigikoolina 1802. aasta detsembris käivitas selle ajaloos hiilgava ajajärgu.⁶⁹ Kõige olulisem põhjus Tartu Ülikooli asutamiseks Vene võimu ajal oli see, et Prantsuse suure revolutsiooni ideede hirmus keelas Paul I 1798. aastal Vene alamate minemise välismaa ülikoolidesse. Majesteedi arvates rikkusid läänes levivad kahjulikud ideed ebaküpseid noorukeid.⁷⁰

Tartu ülikoolis oli neli teaduskonda: meditsiini, õigusteaduse, teoloogia ja filosoofia. Enamik üliõpilased olid pärit Liivimaalt, vähem tuli Eestimaalt ja Kuramaalt. Pärisorjad võisid üksnes mõisniku loal ülikooli õppima asuda. Seetõttu õppis 1810. aastail Tartu ülikoolis vaid üheksa eestlast, muu hulgas hilisem arst ja rahvaluulekoguja ning ka oma ülikooli eesti keele lektor Friedrich Robert Faehmann ning luuletaja Kristjan Jaak Peterson. Ka pärast seda polnud ülikoolis korruga mitut eestlast. 1820. aastate silmapaistvateks eesti üliõpilasteks olid Eesti rahvuseepose lõplik koostaja, arst Friedrich Reinhold Kreutzwald ja Aleksander II hilisem ihuarst Philipp Karell.⁷¹

Esimene Vene revolutsioon kajastus ka Tartu ülikooli elus. 1905. aasta sügise revolutsiooniliste sündmuste aegu avati aula esimest korda rahvale ja seal toimus 40 revolutsioonilist koosolekut ja miitingut.⁷² Nad pooldasid akadeemilise elu liberaliseerimist, et nad saaksid tegutseda vabamalt ja seaduslikult ning 1. novembril 1905 korraldasid eesti organisatsioonid, sealhulgas EÜS, sinimustvalge lipu all rongkäigu, mida ründasid mässumeelsed vene tudengid.⁷³

---

⁶⁸ Zetterberg, S. Lk 252.

⁶⁹ Samas. Lk 253.

⁷⁰ Samas. Lk 252.

⁷¹ Samas. Lk 254.

⁷² Palamets, H. Lk 187.

⁷³ Samas. Lk 261.

1905. aastal lubati esimesed naised Tartu Ülikooli vabakuulajatena. Neil lubati ülikooli astuda meestest täitmata kohtadele ning sooritada eksameid meestega võrdsetel alustel. Matrikliraamatusse hakati naisi kandma alles 1917. aastal. Esimese naisena immatrikuleeriti Tartu Ülikooli Jekaterina Sadovskaja, esimese eestlannana Alma Lüübek. Alles 1919. aastal lubati naised täieõiguslikult ülikooli.⁷⁴

Maailmasõja keerises häiris 1915. aastast alates akadeemilist elu ülikooli varade ja isikkoosseisu mitmeetapiline evakueerimine. Tartu vene ülikooli lõpp 1918. aasta kevadel ja vene ülikooli nõ vabatahtlik lahkumine vabastas tee sisuliselt uuele provintsiülikoolile - saksa okupatsioonivägede poolt kavandatud Balti Hertsogiriigi Landesuniversität in Dorpat'ile e. Maaülikoolile. Maaülikool avati 15. septembril 1918, kuid oli sunnitud paari kuu pärast oma tegevuse lõpetama. 27. novembril 1918 andis sõjaväekomando komandör Tartu ülikooli üle Eesti Ajutise Valitsuse moodustatud komisjonile. Eeltööd ülikooli avamiseks olid alanud märtsis 1918. Eesti Ajutise Valitsuse poolt moodustatud komisjoni tegevust juhtis Peeter Põld. 1. detsembril 1919 alustas ülikool tööd eestikeelse Eesti Vabariigi Tartu Ülikoolina, kus pandi alus rahvuskultuuri arengule suunatud teadustele.⁷⁵ Nüüd algas periood, kus Tartu Ülikool teenis eelkõige eestlaste huve ja eesmärke.

Vaadeldaval perioodil jagunes üliõpilaskond kahte suurde ossa- organiseeritud (korporatsioonidesse ning seltsidesse kuuluvateks) ning organiseerimata (ehk metsikuteks) üliõpilasteks. Umbes pooled kuulusid seltsidesse ja korporatsioonidesse. 1920. aastatel tekkis ka mitu naisüliõpilaste organisatsiooni, mille põhimõtted erinesid veidi meesorganisatsioonidest. Eesti üliõpilasorganisatsioonidele kuulus oluline osa rahvusliku vaimu kujundamisel üliõpilaskonnas ja oma liikmetele seltskondliku käitumise lihvi andmisel. Seltsid ja ühingud koondasid üliõpilasi vastavalt nende huvialadele ja rõhutasid vaimsust. Põhieesmärk oli noorte vaimne arendamine.⁷⁶

Pärast Eesti esimest okupeerimist Punaarmee poolt 17. juunil 1940 algas ülikooli ennekõike juhtivate ametiisikute väljavahetamine. 1. augustil likvideeriti kõik üliõpilasorganisatsioonid,

---

⁷⁴ Aavik, Liisa. Pilk ajalukku: kuidas Eesti naised omal ajal õiguse haridusele välja võitlesid. Postimees Naine, 02.11.2016. Kasutamise kuupäev 5.03.2017, allikas: <http://naine24.postimees.ee/3932241/pilk-ajalukku-kuidas-eesti-naised-omal-ajal-oguse-haridusele-vaelja-voitlesid>

⁷⁵ Tartu Ülikooli kodulehekül. Tartu Ülikooli lugu. Kasutamise kuupäev 5.03.2017, allikas: <http://www.ut.ee/et/tartu-ulikooli-lugu>

⁷⁶ Palamets, H. Lk 262, 263.

hiljem terve hulk akadeemilisi seltse ja ühinguid. Punaarmee taasvallutas Tartu lõplikult 17. septembril 1944 ning 17. novembril 1944 avati see pidulikult ja ülikooli nimeks sai Tartu Riiklik Ülikool.⁷⁷

Tartu Ülikooliga seotud okupatsiooniajal ka mitmed sündmused, mis aitasid kaasa meie rahvuslikele eesmärkidele. Näiteks 1964. aastal esines ülikooli aulas oma kuulsa eestikeelse kõnega Soome president Urho Kaleva Kekkonen, õhutades eestlasi hoidma oma keelt ja kultuuri.⁷⁸ 1987. aastal lahvatanud fosforiidisõja raames kutsusid 2. aprillil Tartu ülikooli ajaloo- ja õigusteaduskonna komsomoliorganisatsioonid kokku nn aulakoosoleku, arutamaks fosforiidi kaevandamisega seotud küsimusi. 1. mail kogunesid üliõpilased maidemonstratsioonile fosforiidivastaste loosungitega. Nõukogude Eesti Juhtkond üritas pahameelt esialgu endiste meetoditega vaigistada. 19. mail toimunud EKP Keskkomitee sekretariaadi koosolekul kritiseeriti teravalt Tartu ülikooli (eriti ajaloo ja ajakirjanduse osakonda) üliõpilaste nõukogudevaenuliku hoiaku pärast. Üliõpilasmeeleavalduste üks juhte Tõnis Lukas pääses ülikoolist väljaviskamisest peamiselt seetõttu, et ülikool lõppes tema jaoks lihtsalt enne otsa. Fosforiidisõda etendas Eesti ajaloos olulist rolli. just siis tajus rahvas esimest korda pärast pikki aastakümneid oma jõudu, võimude ebakindlust ning surve tulemuslikkust. See oli tunne, mida enam kellelgi ei õnnestunud ära võtta.⁷⁹

Ülikool on mänginud meie ajaloos suurt rolli ning tartlased võivad väga uhked olla, et ülikool algselt siia rajati ning et ta on siia püsima jäänud. Ülikool andis võimaluse end harida ja seeläbi ka uute ideedega kokku puutuda. Eriti oluliseks tuleb pidada keiserliku ülikooli perioodi, kui ülikooli said minna ka esimesed eestlased. Nii on ka pea kõik esimesed eestlased, kes oma jala ülikooli ukse vahele saanud, ka meie kultuurilukku läinud ja neist tuleb allpool omakorda juttu (nt K. J. Peterson, Fr. R. Kreutzwald, Fr. R. Faehlmann jt). Lisaks neile on Tartu ülikoolis õppinud pea kõik olulisemad Eesti kultuuritegelased ja poliitikud, paljud neist omakorda kuulusid ülikooli juures tegutsevatesse ja rahvuslikult meelestatud üliõpilasorganisatsioonidesse. Ka ülikooli hoonetes on toimunud mitmeid Eesti ajaloos tähtsaid sündmusi. Suur osa meie töökäsitlevatest teemadest on kuidagi seotud Tartu

---

⁷⁷ Pullerits, H. Lk 268, 269.

⁷⁸ Oja, M. Lk 41.

⁷⁹ Laar, M. 101 Eesti ajaloo sündmust. Lk 192-193.

ülikooliga. Seega, Tartu ülikooli rajamine oli kindlasti üks oluline eeldus Eesti Vabariigi sünniks.

1.9 Eesti Üliõpilaste Selts ehk eestlaste esimene oma üliõpilasorganisatsioon

- **Tõnissoni tänav 1 (23)**

Valgustusajal, 18. sajandi lõpupoolel, hakati ka Baltimaade haritud kihtides asutama uusi organisatsioone/seltse, kuhu koonduti ühiste huvide ja eesmärkide alusel seisuslikule kuuluvusele vaatamata.⁸⁰ Ometi oli 19. sajandi keskpaik kriitiline ajajärk eesti rahva elus, sest saksakeelset haridust saanud eestlastest kasutasid väga paljud pidevalt saksa keelt ning nii mõnedki pidasid endale ja oma rahvale vajalikuks liituda saksa keele ja kultuuriruumiga.⁸¹

Selline olukord hakkas muutuma alates 1870. aastatest. Rahvuslikus liikumises hõivas ühe kesksema koha eesti üliõpilaste koondumine Tartu ülikoolis. Väike seltskond eesti soost tudengeid leidis, et saksakeelses ja saksameelses ülikoolis peavad eestlased kokku hoidma, organiseeruma, oma ideid ja aateid ellu rakendama ning mis peamine, säilitama oma rahvuse ja vältima saksastumist. Need rahvuslikud ideed olid Eesti Üliõpilaste Seltsi sünni ajendiks.⁸² Oluline osa eestluse väärtustamisel oli Eesti Üliõpilaste Seltsil, mis sai alguse „Kalevipoja” õhtutest 26. märtsist 1870. Selts väärtustas eestlust ja pani piiri saksastumisele; tema liikmete otsene kohustus oli eesti keele ja ajaloo, laiemas mõttes aga soome-ugri-alane uurimistöö.⁸³ 1873. aastal pandi seltsi nimeks Vironia ning 1881. aasta 29. septembril valiti seltsile värvideks sinine, must ja valge. 1882 üritati asutada korporatsiooni, aga palve lükati tagasi. See õnnestus aga aastal 1883, kui tollane ülikooli rektor E. G. Von Wahl registreeris Eesti Üliõpilaste Seltsi ehk EÜS-i, aga hoopis teadusliku seltsina.⁸⁴

---

⁸⁰ Pullerits, H. Lk 375.

⁸¹ Piirimäe, Helmut. Rahvusülikooli rajamine ja teised kõrgkoolid - vundament eesti üliõpilasseltsidele ja korporatsioonidele. – Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis. Peatoimetaja Helmut Piirimäe. Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vilistlaskogu ja autorid, 2007. Lk 101.

⁸² Andresen, Andres. Sinimustvalge lipu sünnilugu. Eesti lipp 120. 5. juulil 2004 Tartus peetud teadusliku konverentsi materjalid. Toimetanud Meelis Burget & Toomas Hiio. Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vilistlaskogu ja autorid, 2007. Lk 21.

⁸³ Piirimäe, Helmut. Lk 102.

⁸⁴ Eesti Üliõpilaste Seltsi kodulehekülj. Ajalugu. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.eys.ee/ajalugu.htm>

1902. aastal sai EÜS endale oma maja, mis asub tänapäevani Tartus, Tõnissoni tänaval. Enne seda käidi koos liikmete enda korterites. Rahvusromantilisest stiilist maja projekt telliti arhitekt Georg Hellatilt.⁸⁵

Eesti Üliõpilaste Seltsil on kindlasti suured teened Eesti Vabariigi kujunemisel. Nende lipust kujunes hiljem meie rahvuslipp. EÜS sai alguse meie rahvuseepose „Kalevipoja“ väärtustamisest, lisaks sellele käsitleti meie mütoloogiat, lauldi emakeelseid laule ning õpiti üldse eesti keelt tundma. Oldi koos ja kasvatati üksmeelt, osaleti aktiivselt poliitikas ning avalikus elus, loodi esimesed sõprussidemed Soomega ning mitmed seltsist lahkunud liikmed aitasid luua veel teisigi eestlaste korporatsioone.⁸⁶

Ka II maailmasõjaga saabunud okupatsiooniajal tegutses EÜS põranda all edasi. Mida aasta edasi, seda rohkem oldi rahvuslased. Saksa okupatsiooni ajal loodi põranda all Eesti Vabariigi Rahvuskomitee, mis otsis võimalusi Eesti iseseisvuse taastamiseks. Oluline roll selle töös oli ka EÜSi liikmetel Enn Sarvel, Jaan Krossil, H. Tammuril jt. Loodud Otto Tiefi valitsusse kuulus ka kaks EÜSi liiget ja vaatamata sellele, et Eesti Vabariigi iseseisvust taastada ei õnnestunud, oli tegemist olulise sammuga Eesti ajaloos.⁸⁷ Oluline on ka see, et okupatsiooni lähenedes vahetati EÜSi ajalooline lipp, mis asus sel ajal Eesti Rahva Muuseumis, ühe seltsi esinduslipu vastu ning peideti Seltsi esimehe Karl Auna kodutallu Läänemardile Põhja-Tartumaale, kus see säilis kuni Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamiseni.⁸⁸

Ka okupatsiooniajal hoiti rahvuslik vaim virge. Surnud seltsikaaslastele pandi surmakuulutus, allkirjaks alati „Endised Ülikooli Sõbrad“, mille esitähed andsid kokku EÜS. Eesti lipu 90. ja 100. aastapäeva tähistati salaja Otepääl.⁸⁹ Ka pagulusse põgenenud EÜS-i liikmed jätkasid „Eesti asja“ ajamist. Aktiivselt osaleti nn välisvõitluses. Välisvõitluse eesmärgiks oli lääneriikide Eesti, Läti ja Leedu okupeerimise mittetunnustamise poliitika toetamine. Välisvõitluse teeneks on, et me ka praegu elame Eesti Vabariigis, mida enamik riike

---

⁸⁵ Hiio, Toomas. Eesti Üliõpilaste Selts. – Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis. Peatoimetaja Helmut Piirimäe. Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vilistlaskogu ja autorid, 2007. Lk 150-151.

⁸⁶ Köpp, Johan. Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu. Uppsala: Eesti Üliõpilaste Selts, 1953. Lk 15, 33-35, 39, 100, 103-105.

⁸⁷ Hiio, Toomas. Eesti Üliõpilaste Selts. – Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis. Peatoimetaja Helmut Piirimäe. Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vilistlaskogu ja autorid, 2007. Lk. 163-164.

⁸⁸ Samas. Lk 158.

⁸⁹ Samas. Lk 168.

tunnustavad kui 24. veebruaril 1918 loodut, mitte 1991. aastal Nõukogude Liidu lagunemisel tekkinud uues riigis.⁹⁰

1985. aastal enne meie taasiseseisvumist asutasid osad rahvusmeelsed Tartu ülikooli tudengid luuleteatri Valhalla, mis 1987. aastal 15. detsembril asutas koos vaidlusklubi Alternatiiviga EÜS Sodaliciumi. 1988. aasta aprillis peeti Tartu muinsuskaitsepäevadel EÜS-i maja ees rahvakoosolek, majale oli heisatud kolm lippu: sinine, must ja valge. Sama aasta mais toodi lipp avalikult välja ja sügissemestril alustati EÜS-i taastamiseks vajalikke eeltöid. Ühendust võeti Eestis elavate vilistlaste ning ka Vanematekoguga läänes ja saadi nõusolek seltsi taasasutamiseks, mis toimus 1. detsembril 1988. Hakati taas koosolekuid pidama, suheldi eestiaegsete vilistlastega, kellelt saadi teada, kuidas kunagi oli, millest saadi ka inspiratsiooni. Ühesõnaga äratati ellu kunagine EÜS, et see saaks meie rahvust uuesti levitada ning see poleks olnud võimalik olnud Nõukogude Liidu lagunemiseta.⁹¹

EÜS-i asutamine on Eesti ajaloo üks olulisi pöördepunkte. Ilma rahvuslikult meelestatud akadeemilise haritlaskonnata ei oleks olnud mõeldav eestlaste edasine võimas rahvuslik areng ja lõpuks iseseisvuse saavutamine. EÜS-i rolli eestlaste kujunemisel moodsaks rahvuseks on raske alahinnata.⁹² Sinimustvalge lipu loomine, hoidmine ja kandmine on mitmete ajaloolaste arvates olnud Eesti Üliõpilaste Seltsi suurimaks teeneks eesti rahva ajaloos. Ilmselt on tegemist ainukese Euroopa üliõpilasorganisatsiooniga, mille lipp on leidnud üleilmse tunnustuse kui vastava riigi lipp.⁹³

EÜS-i ridadesse on kuulunud paljud Eesti riigi loomisele teed rajanud ja taastamisele kaasa aidanud inimesed nagu Hugo ja Gustav Treffner, Jakob Hurt, Johann Voldemar Jannsen, Jaan Tõnisson, Oskar Kallas, Karl August Hermann, Harald Tammur, Enn Sarv, Jaan Kross, Mart Laar, Toomas Hendrik Ilves, Indrek Tarand ja paljud teised.

---

⁹⁰ Samas. Lk 165.

⁹¹ Samas. Lk 168-169.

⁹² Andresen, Andres. Sinimustvalge lipu sünnilugu. Eesti lipp 120. 5. juulil 2004 Tartus peetud teadusliku konverentsi materjalid. Toimetanud Meelis Burget & Toomas Hiio. Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vilistlaskogu ja autorid, 2007. Lk 21.

⁹³ Samas. Lk 28.

1.10 Eesti lipu süünd ja selle valmistamine Karl August Hermanni kodus

- **Veski 27 (24)**

Sinimustvalge süündi käsitledes tuleb minna tagasi 1870. aastasse, kui tekkis esimene eesti soost üliõpilaste koondis, mis üritas end teiste Tartu üliõpilasorganisatsioonide kõrval eestlust edendava ühendusena maksma panna. Sinimustvalge värvikombinatsiooni idee süündis 29. septembril 1881. aastal Tartus Vironia osakonna asutamiskoosolekul.⁹⁴

Sinine pidi väljendama usku ja lootust eesti rahva tulevikku, samuti oli see ustavuse sümboliks; must pidi meenutama eesti rahva sünget ja piinavat minevikku, kodumaa musta mulda, valge aga sümboliseerima eesti rahva püüdeid hariduse ja vaimuvalguse poole, samuti talvist valget lund, suviseid valgeid öid, Eesti kaskede valget koort.⁹⁵

Kuna korporatsioon polnud samal aastal asutamiseks kinnitust saanud, oli nende värvide kandmine illegaalne. Esimesena nähtigi neid värve kandmas Aleksander Mõttust, kes oli sinimustvalge Vironia mütsi endale pähe pannud ning sõitis koos vennaga läbi kesklinna. Saksa korporantidele see aga ei meeldinud ja ta peeti nende poolt kinni. Tekkis rüselus ning saksa korporandid viisid kätte saadud värvimütsi oma seltsimajja, kus see jalge alla trambiti.⁹⁶

Korporatsiooni asutamine ebaõnnestus, kuid valitud värvid jäid EÜS-i sees püsima. Esimene sinimustvalge lipu valmistamise idee tekkis Eesti üliõpilaste seltsi vilistlase Karl August Hermanni kodus Tartus, 1884. aasta talvel. Idee algatajaks oli proua Paula Hermann. Kordlõunalauas selleteemalisel vestlusel oli ta korruga kinnitanud: „*Mina teen Eesti Üliõpilaste Seltsile lipu*”. Karl August Hermanni perekond ja tema kodu oli 1880. aastate alguses Tartus eesti rahvusliku seltskonna üheks tähtsamaks kooskäimiskohaks. Suure siidist lipu valmistamisele aitasid kaasa Emilie Beermann, EÜS-i toleaege Vanamehe Christoph Beermanni õde ja Miina Hermann, hilisem tuntud helilooja Miina Härma. Nende kolme naise ja võimalik, et veel mõnede abiliste kaastöös süündis esimene sinimustvalge lipp. Lipp on

---

⁹⁴ Laar, M.101 Eesti ajaloo süündmust. Lk 104.

⁹⁵ Samas.

⁹⁶ Arjakas, Küllö. Eesti lipp. Tallinn: Menu kirjastus, 2013. Lk 38.

Aleksander Mohrfeldti sõnade kohaselt valmis saanud Seltsi aastapäevaks 1884. aastal, st 7. aprilliks.⁹⁷

Karl August Hermannil endal oli palju huvisid. Esialgu õppis Tartu ülikoolis veidi aega usuteadust.⁹⁸ Saksamaal Leipzigin sai temast aga keeleteadlane ja tänu temale arenes eesti keel palju edasi. Hermann võttis kasutusele umbes 150 sõna, mida kasutame tänaseni, näiteks *haritlane* ja *helilooja*.⁹⁹

Esimene lipp pühitseti väljasõidul 3-5. juunil 1884. aastal seltsi vilistlase, Otepää koguduse õpetaja Burchard Sperrlingi kutsel. Väljasõit algas Tartust 3. juunil hommikul kella kümne paiku. Lipp oli algul peidetult vankris. Umbes kuus kilomeetrit enne Otepää kiriklat päästeti lipp valla ja pandi lehvima. Kella nelja aeg jõuti kiriku juurde. Järgmisel päeval õnnistati lipp ametlikult sisse. Sellel hetkel ei saadud arvatavasti aru, kui tähtis see ajalooline hetk oli.¹⁰⁰ Nii pole imestada, et peagi hakkas eesti rahvas ka laiemalt eestluse elujõudu sinimustvalgete värvidega seostama. Sinimustvalge lipu kasutuselevõttu pole keegi kuskilt kõrgemalt otsustanud, see on välja kasvanud rahva enda tahtest. Nii polnud Eesti riigil ka Vabadussõjas veel ametlikku lippu, sinimustvalgete värvide all lahingusse läinud mehed olid need lihtsalt oma värvideks valinud.¹⁰¹

Praegu asub meie esimene sinimustvalge lipp Eesti Rahva Muuseumis, Tartus. Riigilipuks määrati see ajutise valitsuse poolt 21. novembril 1918. aastal.

See kõik on ülitähtis meie riigile, kuna iga riik peab omama lippu ja ilma liputa ei saagi üks riik eksisteerida. Ka taasiseseisvumisel vajati meie lippu, et taas suurendada rahvuslikku vaimu ja anda indu enda vabaks võitlemisel.

---

⁹⁷ Andresen, Andres. Sinimustvalge lipu sünnilugu. Eesti lipp 120. 5. juulil 2004 Tartus peetud teadusliku konverentsi materjalid. Toimetanud Meelis Burget & Toomas Hiio. Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vilistlaskogu ja autorid, 2007. Lk 26.

⁹⁸ Eesti kultuurilooline veeb. Kreutzwaldi sajand. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: Karl August Hermann - http://krzwlive.kirmus.ee/et/lisamaterjalid/ajatelje_materjalid?item_id=25&table=Persons

⁹⁹ Kõlar, Anu. Karl August Hermann, Mihkel Veske. Ilus oled isamaa. - XXVI laulupeo valikooride laulik. ELT SA, 2013.

¹⁰⁰ Laar, M. 101 Eesti ajaloo sündmust. Lk 104-105.

¹⁰¹ Samas. Lk 105.

1.11 Jaan Tõnisson ja tema panus

- **Anna Haava tänav 7 ja 7a (25)**

1890. aastate algul astus rahvuslikus liikumises esile uus põlvkond eesotsas Jaan Tõnissoniga, kes oli väga radikaalse mõtlemisega. Juba esimestes avalikes esinemistes rõhutas Tõnisson, et kuigi eestlasi pole palju, on nad ometi rahvus, ning õhutas rahvast aktiivsemale tegevusele. Saades teada, et Karl August Hermann on otsustanud oma Postimehe müüki panna, ostis selle ära 1896. aastal Villem Reimann ning peatoimetajaks sai Tõnisson, milles hakkas ta propageerima aktiivselt, võitlevat rahvuslust. Postimehe ja Tõnissoniga algas Eestis Tartu renessansi nime all tuntud rahvuslik tõusuperiood, mis järgnes vahepealsele mõõna- ja venestusperioodile.¹⁰²

Jaan Tõnissoni vägiteod Eesti ajaloo sellega ei piirdunud. 1905. aastal oli Eestis ka revolutsioon ning eestlased kasutasid ära võimaluse ning organiseerusid kiiresti. Jaan Tõnissoni eestvedamisel alustas tegevust esimene eestlaste erakond – Eesti Rahvameelne Eduerakond.¹⁰³ Tõnisson oli ka üks 1906. aastal Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi (praeguse Miina Härma Gümnaasiumi) asutajatest ning gümnaasiumi rajamine oli ka üks ta peamisi eesmärke, kuna emakeelne haridus on väga oluline.¹⁰⁴

1907. asutatud Eesti Kirjanduse Selts asutati Postimehe ümber koondunud asjahuviliste alusel. Ka selts Noor-Eesti oli kasvanud Tõnissoni ning Postimehe kaitse all.¹⁰⁵

1917. aasta detsembris langes Jaan Tõnissonile esimese välismaale jõudnud Eesti esindaja roll. Esialgu üksinda ja seejärel koos teiste Eesti Välisdelegatsiooni liikmetega tutvustas ta Helsingis, Stockholmis ja Kopenhaagenis eesti rahva iseseisvustaotlusi ning aitas mõjusalt kaasa sellele, et Suurbritannia, Prantsusmaa ja Itaalia andsid Eestile de facto tunnustuse.¹⁰⁶

---

¹⁰² Laar, M. 101 Eesti ajaloo sündmust. Lk 112-113.

¹⁰³ Samas. Lk 118.

¹⁰⁴ Samas. Lk 120.

¹⁰⁵ Tuomioja, Erkki. Jaan Tõnisson ja Eesti iseseisvus. Tallinn: Varrak, 2011. Lk 68-69.

¹⁰⁶ Koostanud Arumäe, Heino & Arumäe, T. Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikas 1917-1920: dokumente ja materjale. Tallinn : Jaan Tõnissoni Instituut, 1993. Lk 5.

Kui Vene keisririigi ajal sai Tõnissonist rääkida üksnes kui kroonimata kuningast, siis Eesti Vabariigi päevil tõusis ta ka tegelikult korduvalt kõrgeimasse riigiametisse. Tõnisson oli aastatel 1919-1920 ja 1927-1928 peaminister ning 1933 riigivanem. Lisaks oli ta aastatel 1923-1925 ja 1932-1933 riigikogu esimees, 1917-1918 juhtis Eesti välisdelegatsiooni, 1918-1919 oli portfelli minister ja 1931-1932 kaks korda välisminister. Ta kuulus Maanõukogusse, Asutavasse Kogusse ja riigikogu kõigisse kuude sõdadevahelisse koosseisu. Aastast 1919 juhtis Tõnisson Rahvaerakonda. Tõnisson pidas Rahvaerakonda erinevaks kõigist teistest erakondadest selle poolest, et teised võitlesid kihihuvide eest, kuid Rahvaerakond esindas rahva kui terviku huve. Tõnissoni valitsuse ajal sõlmiti 2. veebruaril 1920 Tartu rahu. Hilisemal Tõnissoni valitsusel, aastal 1933, õnnestus ägeda võitluse järel läbi suruda krooni kursi ümberhindamine, mis avas Eestile tee ülemaailmsest majanduskriisist väljumiseks. Aastal 1934 alanud vaikival ajastul surus Tõnissoni suurim omariikluseaegne poliitiline konkurent Konstantin Päts ta lõpuks tagaplaanile. Tõnisson jäi lõpuni truuks demokraatiale, kuid Päts läks kaasa tolelaegses Euroopas laialt levinud isikuvõimu vooluga. “Postimehe” väljaandjaks jäi Tõnisson 1930. aastani, mil ta loobus rahalise seisukorra halvenemise tõttu omanikuõigusest. Peatoimetajaks jäi ta kuni poliitilistel põhjustel ametist kõrvaldamiseni juulis 1935. Aastatel 1935-1939 õpetas ta Tartu Ülikoolis ühistegevust professorina Ühistegelise Liidu eraõppetoolis. Ühistegevuse propageerimisega avaldas ta vastuseisu ka demokraatia piiramisele. Nõukogude võimu saabudes läks Tõnisson teadlikult repressioonidele vastu ja ta arreteeriti detsembris 1940. Tema surmaaeg ja matmiskoht on teadmata, kuid peetakse tõenäoliseks, et ta hukati aastal 1942.¹⁰⁷

Jaan Tõnisson elas enamuse oma aktiivsest poliitikelust ehk aastatel 1902-1940 Anna Haava 7 ja 7a. Jaan Tõnissoni maatükile rajatud hooned Tartu linnas 20. sajandi alguses said tekkiva uut tüüpi eestlaste linnakultuuri keskuseks. Jaan Tõnissoni ostetud maatükile kerkis väga esinduslik uushoonestus, sest Jaan Tõnisson otsustas ostuhinnaga müüa maatükist osa Eesti Üliõpilaste Seltsile, Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumile ja Tartu Eesti Põllumeeste Seltsile, kellele hoonete rajamine oli ka Jaan Tõnissoni enda südameasi. Jaan Tõnissoni elumajas käis koos sõpruskond, kelle peades sündis eestlaste rahvusriik ning kultuuriline eneseteostus. Võib ainult oletada, milliseid plaane selle seinte vahel vabamas õhkkonnas on peetud, millised hilisemad olulised ettevõtmised on just Jaan Tõnissoni majast

---

¹⁰⁷ Koostanud Runnel, Simo. Riigivanem. Tartu: Ilmamaa, 2011. Raaamatu kaantel olev kokkuvõte.

alguse saanud, kuulusid ju Jaan Tõnissoni sõpruskonda Villem Reiman, K. A. Hindrey, Oskar ja Aino Kallas, Peeter Põld, Gustav Suits, Juhan Luiga ja teised tolleaegsed mõjukad Tartu avaliku elu tegelased.¹⁰⁸ Peale II maailmasõda Jaan Tõnissoni elumaja natsionaliseeriti ja see läks sundüürnike kätte ning lastele kuulunud majja asus Tartu raudtee prokuratuur. Jaan Tõnissoni maja saatus peegeldab hästi kogu eesti rahva saatust II maailmasõja käigus. Peale Eesti Vabariigi taasiseseisvumist. Omandireformi käigus majad tagastati ning 1997. aastal tunnistati maja ajaloomälestiseks.¹⁰⁹

Eesti ajaloos oli Jaan Tõnisson kahtlemata üks tähtsamaid mehi. Ta mitte ainult ei aidanud meie riigil kujuneda, vaid ta ka aitas seda valitseda ja muuta paremaks. Jaan Tõnissoni kujundas linnaeestlaste põlvkonna väärtushinnanguid ning oli paljudele suureks eeskujuks, tema kodu oli linnaintelligentsi kooskäimise koht ning paljude suurte ideede sünnipaik. Temaga seostub Tartu renessanss, esimese Eesti erakonna asutamine ja loomulikult ajaleht Postimees.

1.12 Raudteejaam ja Kaubahoov

- **Vaksali 6 (26), Kaubahoovi plats (27)**

1863. aasta tuli idee rajada Balti raudtee. Vaatamata rahalistele probleemidele alustati ehitusega 1869. aasta mais ning lõpetati järgmise aasta novembris. Balti raudtee kulges Paldiskist Peterburini läbides ka Tallinna. 1870. aasta tähistab Eesti Raudtee sünni. Tänu Balti raudteele avanes võimalus ühendada ka Tartu raudteevõrguga.¹¹⁰ Juba 1876. aastal valmis raudtee Tartus koos selle vaksaliga ning hiljem rajati veel juurde muid hooneid nagu raudteeametnike elumajad, abihooned, keeduvee majake ja veetorn. Esimene rong võeti vastu suure rõõmuga ja suurtükipaukudega.¹¹¹

---

¹⁰⁸ Kakko, Merilin-Grete. Rahvusliku linnakultuuri kujunemine Tartus 20. sajandi alguses Jaan Tõnissoni kodu ja isikliku eeskjuu koosmõjul. Nõo: uurimustöö, 2014. Lk 11-12, 19.

¹⁰⁹ Samas. Lk 22.

¹¹⁰ Refereeritud Gussarova, Veera Grigovjena & Karma, Otto & Lukin, Georgi Fedulovitš. Sada aastat Eesti raudteed. Tallinn: Eesti raamat, 1970. Lk, 22, 23, 27, 28

¹¹¹ Napa, Marta. Raudtee ja Tartu. Tartu: Tartu Mart Reiniku Kool, 2014. Lk 9.

19. sajandil Tartu linna kujundavad tegurid mitmekesisustid: 1802 taasavati ülikool, sajandi teisel poolel muutus Tartu rahvuskultuuri keskuseks. Sellele andis oma tõuke ka raudtee, mis ergutas tööstuse ja kaubanduse arengut.¹¹² Raudtee mõju Eesti elu ja kultuuri arengule on olnud tohutu – liiklemise kiirus ja kaubaveod andsid tõuke tööstuse arengule ja linnade kasvule. Ennekõike avardas see aga inimeste silmaringi, mõjutas eluolu ja haridust, tõi kaasa mõjutusi nii kaugelt kui lähedalt ja aitas tutvustada eestlasi mujal maailmas.¹¹³ Tartu kaubanduselu sümboliks sai Kaubahoov, mis valmis 1819. aastal. Meie kaubanduskultuuris toimus pööre, kuna enne müüdi kaupa enamasti vaid laatadel, siis nüüd muutus kaupadega varustamine hõlpsamaks.¹¹⁴ Raudtee tegi Tartust tolle aja mõistes innovatiivse linna. Raudteest kui edu sümbolist annab tunnistust see, et peened uued hooned ja elurajoonid rajati Tartus just raudtee juurde.¹¹⁵

Kokkuvõtteks tuleb tõdeda, et raudtee ja majanduslik edukus käisid käsikäes, mis oli omakorda oluliseks majanduslikuks eelduseks omariiklusele. Lisaks suurele soovile luua oma riik, on vaja ka rahalisi vahendeid ja sellele aitas Tartu lülitamine raudteede võrku kindlasti kaasa.

1.13 Julius ja Alice Kuperjanov

- **Vallikraavi 10 (28), Tähe 11/15 (29), Eha 23a (30)**

Julius Kuperjanov oli eesti väejuht ja Vabadussõja kangelane. Ta sündis 11. oktoobril 1894. aastal Pihkva kubermangus Lehovo külas. Kuperjanov oli 10-aastane kui tema pere kolis Vana-Kuuste valda Lalli tallu. Ta läks õppima Vastse-Kuuste ministeeriumikooli, peale lõpetamist suundus Kuperjanov Tartusse. Kuperjanov oli kõigest 20-aastane kui lõpetas õpetajate seminari ja läks kodukihelkonda kooliõpetajaks. 1914. aastal algas Esimene maailmasõda ja veebruar 1915 võeti Kuperjanov sõjaväe-komisjoni poolt Vene sõjaväkke ja saadeti Novgorodi linna polku. Peale sõjakooli lõpetamist ülendati teda lipnikuks ja saadeti väerindele. Kuperjanov oli osav sõjamees ja paistis kohe silma. 19. juulil 1917 sai Kuperjanov

---

¹¹² Pullerits, H. Lk 143-144.

¹¹³ Alatalu, R. Kultuuripärandi aasta 2013. Raudteepärand. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.parandiaasta.ee/kultuuriparand/raudteeparand>

¹¹⁴ Napa, Marta. Lk 23.

¹¹⁵ Samas. Lk 25.

ühel järjekordsel luurekäigul mõlemast jalast haavata ja ta saadeti koju paranema. Samal ajal hakati looma Eesti rahvuslikke polke ja Kuperjanov astus Tartu Eesti tagavarapataljoni, et kui vaimustatud rahvuslane Eesti sõjaväes tegev olla. Tartu tagavarapataljonis oli Kuperjanov kuni sakslaste okupatsioonini üks olulisematest tegelastest ja organiseerijatest. Juliusel oli oma partisanide rühm ja neid kutsuti Kuperjanovlasteks.¹¹⁶

Alice Kuperjanov, neiupõlvenimega Johanson oli eesti ühiskonnategelane, üks naiskodukaitse loojaid ja arendajaid. Alice Kuperjanov sündis 5. novembril 1894. aastal Aru vallas Tartumaal. Ta õppis Kambja vallakoolis ja peale seda Vana-Kuuste ministeeriumikoolis, kus sai tuttavaks Julius Kuperjanoviga. 1910. aastal asus õppima Tartusse Eesti Noorsooasvatuse Seltsi Tütarlaste Kooli ehk esimesse eestikeelsesesse keskkooli, mille ta 1915. aastal lõpetas. See Peeter Põllu juhitud kool pani kindla aluse Alice'i rahvuslikule maailmavaatele. Edasi õppis Alice raamatupidamist. 1917-1918 töötas arvepidajana Tartus, elas Turu tänava korteris nr 11a. Selleks ajaks oli ta Juliusega kihlatud ja tema korter oli Vene väe eesti ohvitserkonna salajaseks bürooks, kus oli hea koos käia. Alice ise tunnistas, et kui mitte Julius poleks aktiivne enamlaste vastane olnud, siis poleks ka tema nii palju võitluses kaasa löönud.¹¹⁷

1918. aasta veebruaris lähenesid I maailmasõjas Saksa väed Eestile. Eestlased moodustasid Päästekomitee ja otsustasid avalikult väljendada soovi saada iseseisvaks. 23. veebruaril 1918 kuulutati Eesti Vabariik välja Pärnus ja 24. veebruaril 1918 Tallinnas. Juba järgmisel päeval algas Eestis Saksa okupatsioon, mis kestis siin 9 kuud.¹¹⁸

Paar päeva pärast neid Eesti ajaloo olulisi sündmusi abiellusid Julius ja Alice Kuperjanov Kambja kirikus. See toimus 26. veebruaril 1918. aastal.¹¹⁹ Saksa okupatsiooni ajal alustasid eestimeelsed tagavarapataljoni mehed Kuperjanoviga koos vastuluuretegevust. Alice lõi selles tegevuses hoolega kaasa. Augusti lõpul 1918. aastal asusid Kuperjanovid linna, Aida tn 4a hoovimajja, mis ainult nende päralt oli. Seal sai salaja koosolekuid pidada. Alice ülesandeks oli paberite peitmine.¹²⁰

---

¹¹⁶ Julius Kuperjanovi Selts. Lugusid Julius Kuperjanovist. Tallinn: Grenader, 2010. Lk 123-125.

¹¹⁷ Toimetajad Suurmaa, Lauri & Pajula, Ene. Alice Kuperjanov. Julius Kuperjanovi kaaslasena saksa okupatsioonist Paju lahinguni. Tallinn: Grenader, 2008. Lk 5, 9.

¹¹⁸ Zetterberg, S. Lk 371.

¹¹⁹ Laar, M. Eesti suured armastuslood. Tallinn: Varrak, 2017. Lk 193.

¹²⁰ Suurmaa, L & Pajula, E. Lk 28.

1918. aasta novembris lõppes I maailmasõda ja Eesti oli Saksa okupatsioonist vaba. Seda vabadust ei saadud aga kuigi kaua nautida, sest juba 28. novembril tungis meile idast kallale Nõukogude Venemaa ja algas Vabadussõda. Vabadussõja algus ei kulgenud eestlastele just kuigi edukalt. Nõukogude Venemaal õnnestus vallutada laialdane ala Ida- ja Lõuna-Eestis, kaasa arvatud Tartu linn, mis langes punaste kätte 21. detsembril 1918. aastal. 1919. aasta jaanuari esimestel päevadel algas Eesti sõjaväe otsustav vastupealetung. 9. jaanuaril võeti tagasi Tapa raudteesõlm ning Jõgeval ühines soomusrongidega Kuperjanovi partisanide salk. Tartu vabastamiseks kavandati ootamatu rünnakuga tervelt kätte saada Jänese raudteesild Emajõel. 14. jaanuari hommikuks jõudsid soomusrongid Emajõeni. Välja saadetud dessant vallutas kiire löögiga silla, millest soomusrongid kohe üle sõitsid. Otsustav lahing peeti praeguse Tähtvere pargi ümbruses. Julius Kuperjanovi juhitud partisanid koos soomusrongidega Kaarel Partsi juhtimisel vabastasid Tartu. Vabastatud Tartu linna komandandiks nimetati leitnant Julius Kuperjanov.¹²¹

30. jaanuaril 1919. aastal jõudsid Kuperjanovi partisanid Paju mõisani, mis asub kõrgendikel enne Valgat ning vallutasid selle käigult. Punaarmee juhatus andis 7. läti polgu III pataljonile ülesande mõis tagasi vallutada ning ägeda võitluse järel õnnestus ööpimeduses seda ka teha. Uue päeva varahommikul asus Kuperjanov tegema ettevalmistusi mõisa uuesti tagasivallutamiseks. Toimus Paju lahing, Vabadussõja veriseim välilahing. Mehi julgustades liikus Kuperjanov meeste vahel ringi - püsti, nagu ikka - ent sai peagi raskelt haavata. Armastatud juhi langemine ergutas meeste võitlusraevu ja nad tormasid mõisa peale. Öhtul tungisid partisanid ja soomlased lõpuks mõisa sisse ning löid vihases käsivõistluses vastase sealt välja. Võitlus oli verine, vange ei võetud. Paju lahing oli Järgmisel päeval marssisid eestlased ja soomlased Valka sisse.¹²²

Kuperjanov viidi koos teiste haavatutega rongiga Tartusse ja paigutati Vallikraavi 10 asunud haiglasse, kus ta 2. veebruaril suri.¹²³ Aasta hiljem, samal päeval, sõlmitakse Vabadussõda lõpetav Tartu rahu.

1919. aasta 6. veebruari hommikul algas langenud kangelase ärasaatmine. Viimane teekond algas Villa Margarethast, kus oli J. Kuperjanovi viimane elukoht Tartus. Ametlikuks

---

¹²¹ Oja, M. Lk 94.

¹²² Laar, M. 101 Eesti ajaloo sündmust. Lk 199.

¹²³ Palamets, H. Lk 199.

tseremooniaks toodi Kuperjanovi põrm Vanemuise teatrisaali, leinatalitus algas kell üks päeval. Vaimuliku talituse viis läbi kirikuõpetaja Laur, laulis Vanemuise koor Juhan Simmi juhatusel. Kõnelesid paljude seltside ja delegatsioonide esindajad. Kella kolme paiku kanti kirst teatrisaalist välja, matuserong oli meeletult suur. Kõige ees kõndisid sõjaväelased pärgadega ja Julius Kuperjanovi autähtedega, siis sõjaväeorkester ja kolm suurtükki. Kirstu kanti kätel, selle kõrval kõndisid tuletõrjujad põlevate tõrvikutega. Kirstu taga tulid omaksed ja Kuperjanovi pataljoni sõjamehed. Kella neljaks jõudis põrm Maarja surnuaiale. Kangelase hauale püstitati skulptor Jaan Koorti kujundatud hauamonument - kivist sarkofaag, mille alust kaunistavad väänlevad sambad. Nõukogude okupatsiooni ajal töid koolinoored ja üliõpilased jõululaupäeval ja Kuperjanovi surma-aastapäeval, samuti 24. veebruaril monumendi jalamile lilli ning süütasid küünlaid.¹²⁴ See haud oli Nõukogude okupatsioonivõimudele pikalt pinnuks silmas ja KGB püüdis kätte saada inimesi, kes seal oma rahvuslikku meelsust väljendasid. Näiteks 1983. aastal eksmatrikuleeriti grupp Tartu ülikooli üliõpilasi, kes 24. detsembril 1982 olid süüdanud mälestusküünlad ja seisnud auvalves Kuperjanovi haul.¹²⁵

Alice'i elu oli peale Juliuse surma kildudeks lagunenu. Mida armastatu kaotus abieluõnne veel õieti mitte maitsta saanud naisele tähendada võis, sellest puudub meil ettekujutus. Kerge see igal juhul polnud. Ometi oli Alice sedavõrd kange, et ta suutis kõigest üle olla. Vabadussõjas langenud mehe eest eraldati Alice'ile Tammistu mõisa südamest 25 hektarit maad, mille ta hiljem maha müüs ja endale Eha tänavale üürimaja rajas. Alice'i iseloomu arvestades oli loomulik, et ta sukeldus avalikku ellu. Ta tegutses aktiivselt Tartu Naisseltsis, Punases ristas ja mitmes teises organisatsioonis, sealhulgas Naiskodukaitses. Ta oli ajakirja Taluperenaine peatoimetaja. NKVD arreteeris ta Tartus 14. juunil 1941. aastal. Jaamas tõstnud Alice raudus käed pea kohale ja hüüdnud: „*Eesti naised, võideldge edasi, kuni tuleb vabadus!*” Sosva vangilaagris anti Alice Kuperjanov kohtu alla ja mõisteti surma. Kohtuotsus viidi täide 17. juulil 1942. aastal. Tema matmiskoht jääb ilmselt igavesti teadmata.¹²⁶

---

¹²⁴ Samas. Lk 198-200.

¹²⁵ Koostanud Vahtre, Sulev. Eesti ajalugu: kronoloogia. Tallinn: Olion, 1994. Lk 216.

¹²⁶ Laar, M. Eesti suured armastuslood. Lk 197.

Julius Kuperjanovi mälestuseks nimetati Maarjamõisa tänav ümber Kuperjanovi tänavaks. 17.07.1997 avati Alice'ile mälestuskivi Julius Kuperjanovi haua kõrval. 22. aprillil 2012 avati mälestustahvel Tartus tema viimase kodumaja Eha 22a seinal.¹²⁷

Nii Julius kui ka Alice Kuperjanovil on väga suur tähtsus Eesti ajaloos. Julius oli noor ja andekas sõjamees, Eesti rahvuse hoidja, kelle panus Vabadussõjas oli suur ning kes andis teistele julgust. Alice Kuperjanov oli aga vapper noor naine, kes elas tulihingeliselt oma abikaasale kaasa ja aitas kuidas sai. Ka pärast oma abikaasa surma oli ta ühiskondlikult väga aktiivne ja tema panust Naiskodukaitse arengusse peetakse oluliseks tänini. Nende mõlema tegevus oli Eesti Vabariigi sünni ja kindlasti ka taassünni jaoks väga oluline. Julius Kuperjanovi haud aitas hoida ülal rahvuslikku vaimu ka Nõukogude okupatsiooni ajal ja Alice Kuperjanovi kange naisekuju inspireeris tulevikus Naiskodukaitse taastamist. Mõlemad on olulised sümbolid meie riigi saavutamisel ja püsimisel.

1.14 Jaan Poska ja Tartu rahu

- **Vanemuise 35 (31), Tõnissoni 1 (23), Pargi 10 (32), Veski 6 (33), Rüütli 7 (34), Vallikraavi 10 (28)**

28. novembril 1918 alanud Eesti vabadussõda oli esialgu edukas Nõukogude Venemaale, kuid juba 1919. aasta esimestel kuudel õnnestus eestlastel sõjaõnn oma kasuks pöörata. Kuna Eesti ei olnud kommunistliku Venemaa ainuke vaenlane ja sõjategevus mitmel rindel oli kurnav, kujunes 1919. aastal lõpuks olukord, kus mõlemad pooled olid huvitatud sõja lõpetamisest. Esimesed rahukõnelused peeti Pihkvas, aga need lõppesid veel tulemusteta. Nõukogude delegatsioon saabus ülikoolilinna 5. detsembril, siis algas Tartu rahukonverents Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel. Eesti delegatsiooni kuulusid: Jaan Poska, Mait Püüman, Julius Seljamaa, Ants Piip, kindral Jaan Soots ja teised. Rahudelegatsiooni sekretär oli William Toomingas. Vene delegatsiooni kuulusid: L. Krassin, A. Joffe, F. Kostjajev, V. Mihhailov, sekretär N. Klõko.¹²⁸

---

¹²⁷ Reinart, Heili. Võitlejahingega naine Eesti sõjaajaloost: Alice Kuperjanov. Postimees Naine, 31.01.2017. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: http://naine24.postimees.ee/3997911/voitlejahingega-naine-estis-sojaajaloost-alice-kuperjanov?utm_source

¹²⁸ Toomingas, William. Mälestused. Vaikiv ajastu Eestis. Tallinn: Olion, 1992. Lk 157.

Samal ajal toimusid Eesti idapiiril punaste ägedad rünnakud, mis pidid läbirääkimiste kulgu mõjutama ning muutma eestlasi leplikumaks. Sedamööda, kuidas rauges ka punavägede jõud Narva all, suurenes Vene poole järeleandlikkus. Detsembri kuu vältel jõuti nii kaugemale, et 31. detsembril 1919 kirjutati alla vaherahule. See hakkas kehtima 3. jaanuaril kell 10.30 ja sellega lõppes sõjategevus kahe riigi vahel.¹²⁹ 2. veebruaril kirjutati toonasel Aia tänaval asuvas Riigikohtu maja teise korruse saalis alla rahulepingule Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel, kus Eesti Vabariik sai endale kogu Setumaa ja Irboska, samuti Narva jõest ida poole jääva piiriala. See tegi kokku üle 1000 km². Ja nii saigi Tartust rahulinn.¹³⁰

Tartu rahust rääkides ei saa mainimata jätta Jaan Poskat, Tallinna linnapead ja Eesti delegatsiooni juhti. Jaan Poska sündis Laiusel 12. jaanuaril 1866. aastal. Jaan Poska oli 16-aastane, kui ta isa 1882. aastal suri. Peale seda kolisid nad perega Tartusse. 1886.a sügisel astus J. Poska Tartu ülikooli arstiteaduskonda, aasta hiljem läks ta üle õigusteaduskonda.¹³¹ Peale õigusteaduskonna lõpetamist läks Poska Tallinnasse advokaadiks. 1905. aastal valiti Poska eestlaste poolt Tallinna linnanõunikuks, hiljem aga linnapeaks. Ta oli Tallinna linnapea 1913-1917. aastani. Pärast Eesti iseseisvumise väljakuulutamist 24. veebruaril 1918 kutsus Päästekomitee Jaan Poska Eesti Ajutise Valitsuse välisministriks. 1919. aasta detsembris algasid Tartus Eesti-Vene läbirääkimised, kus Poska Eesti rahusaatkonna esimehena osa võttis. Tartus elas Poska Rüütli tänaval majas nr. 7.¹³² Tartu rahu isa, nii võime J. Poskat nimetada, sai aga umbes kuu aega maitsta oma töö vilja, sest ta suri 7. märtsil 1920. a. Jaan Poska matused olid esimesed Eesti riiklikud matused. Ta on maetud Tallinnasse Siselinna kalmistule.¹³³

Meie koolile on väga lähedal Tartu rahu maja, kus praegu asub Jaan Poska gümnaasium ja aastatel 1997-2011 oli meie kooli gümnaasiumihoone. 2010. aastal avati seal Tartu rahu 90. aastapäevale pühendatud Tartu rahu tuba.

Tartu rahuläbirääkimistega on seotud ka mitu teist hoonet, mis asuvad meie koolist vähem kui kilomeetri kaugusel. Vene delegatsiooni liikmed ööbisid Veski tänaval majas nr 6, Eesti

---

¹²⁹ Oja, M. Lk 96.

¹³⁰ Palamets, H. Lk 201.

¹³¹ Laaman, Eduard. Jaan Poska: Eesti riigitegelase elukäik. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1998. Lk 11, 25.

¹³² Samas. Lk 91.

¹³³ Järve, Jaan. Jaan Poska ja Tartu rahu. Tartu: Põhjanaan, 1920. Lk 15-19.

delegatsiooni omad aga võõrastemajas Grand Hotel, mis asus Vallikraavi 10. Paljud koosviibimised toimusid ka Poska kodus Rüütli 7. Tartu rahukõnelustega on seotud ka Pargi tänava saun aadressiga Pargi 10. 14. detsembril oli Eesti delegatsiooni liige Ants Piip oma portfelli ära kaotanud. Otsiti nii Poska korterist kui ka hotellist, kuid portfelli üles ei leitud. Järgmisel päeval pärast konverentsi koosolekut tõi Klõko William Toomingasele kadunud portfelli, öeldes et Vene delegatsiooni juht Joffe oli leidnud selle saunast. Toomingas andis portfelli Poskale ja õhtusel koosolekul pidi Piip Poskale näitama selle sisu. Vastumeelselt täitis Piip Poska soovi ja tuli välja, et seal olid Eesti delegatsiooni koosolekute protokollid ning päevaraamat, kus olid kirjas Piibu mõtted erinevatest delegatsioonide liikmetest.¹³⁴ Ilmselt on mööda meie kooli kodutänavat kõndinud kõik Tartu rahuga seotud olulised isikud.

Tartu rahu on väga tähtis sündmus Eesti Vabariigi ajaloos ja kõige tähtsam dokument, mis on Tartus allkirjastatud. Meie koolile on see väga lähedal. Tartu rahuleping lõpetas Vabadussõja ja selle tulemusena on Eestil kindel idapiir ning väike Eesti sai rahvusvaheliselt tunnustatuks iseseisva riigina. Nagu Jaan Poska ütles, „*Tänane päev on kõige tähtsam Eestile tema 700 aasta keskel, sest täna esimest korda Eesti määrab ise oma rahva tuleviku saatuse lõplikult*”¹³⁵. Tartu rahu oli ja on Eesti iseseisvuse nurgakivi. Tartu rahu ei ole tähtis ainult Eestile, peale meie rahulepingu alla kirjutamist kirjutasid Venemaaga rahulepingutele veel alla Leedu, Läti, Soome ja hiljem ka Poola.¹³⁶

Tartu rahuga seoses tuleb mainida ka seda, et sarnane leping Nõukogude Venemaa ja Soome vahel sõlmiti 14. oktoobril 1920 Eesti Üliõpilaste Seltsi majas aadressil Tõnissoni 1. Tartu rahuga pandi paika Soome ja Nõukogude Venemaa vaheline piir.

Tartu rahu majaga on seotud ka sündmus meie taasiseseisvumise ajast, mis omab tähendust meie ajaloolise mälu taastamisest peale pikka okupatsiooniperioodi. Nimelt sooviti 1988. aastal 2. veebruaril pidada miiting ajaloolise Tartu rahu maja juures, aga võimud püüdsid seda igati takistada. Kell 19 suleti pääs Tartu rahu aastapäeva ürituse toimumiskoha kvartalile, ümbruskond oli täis miilitsaid ja julgeolekutöötajaid. Kell 19 pidi algama miiting ning sinna kogunenud suurele rahvahulgale selgitati, et koosolek peetakse Vanemuise ringauditooriumis. Mindi auditooriumisse, mis sai puupüsti rahvast täis. Vestlusringi juhatas ülikooli prorektor

---

¹³⁴ Toomingas, W. Lk 173-174.

¹³⁵ Laar, Mart. 101 Eesti ajaloo sündmust. Lk 146.

¹³⁶ Toomingas, W. Lk 211.

Valter Haamer. Koosolekul rääkisid dotsent Kaido Jaanson, professor Viktor Palm, dotsent Paul Varul. Sõna sai ka Lagle Parek. Pärast koosolekut Parek arreteriti. Sarnane koosolek oli ka Vanemuise kontserdisaalis, kus esinesid ülikooli haldusprorektor Vello Peedimaa, dotsent Hillar Palamets jt. Pärast koosolekut ootasid tänavail miilitsad, kilpide taha varjunud, näoga rahva poole, kumminuiad käes.

Osa noori läks koosoleku asemel Toomemäele Ohvrikivi juurde, kus esines Erik Udam, kes pärast kõnelemist arreteriti. Kokku peeti sel õhtul kinni umbes 25 inimest. Veidi enne kella 22 kogunes rahvas Raekoja platsile, kus lauldi isamaalisi laule. Sinna ilmusid ka miilitsad ning laulval rahval kästi laiali minna.¹³⁷

Kokkuvõttes tuleb tõdeda, et sellel majal on oma koht Eesti ajaloos ja iga aasta 2. veebruaril peavad seda kohta tähtsaks nii Tartu kooliõpilased, korraldades seal aktuseid, kui ka need inimesed, kes protesteerivad selle vastu, et Eesti Vabariik sõlmiks uue piirilepingu, mis ei vasta Tartu rahu kokkulepitule.

1.15 Eesti üliõpilasorganisatsioonid

Eesti Üliõpilaste Selts

- **Tõnissoni 1 (23)**

Asutati 7. aprillil (26. märts) 1870. aastal Andreas Kurrikoffi korteris, Tartus. Lipuvärvid on sinine, must ja valge. Sinine väljendas usku ja lootust eesti rahva tulevikku, samuti oli see ustavuse sümboliks; must pidi meenutama eesti rahva sünget ja piinavat minevikku, kodumaa musta mulda, luuletustes on musta peetud armastuse sümboliks; valge sümboliseerib eesti rahva püüdeid hariduse ja vaimuvalguse poole, samuti talvist valget lund, suviseid valgeid öid, Eesti kaskede valget koort.¹³⁸

---

¹³⁷ Tartu rahu aastapäeva tähistamine 1988. aasta veebruaris ülikoolilinnas. Eesti Päevaleht, 01.02.2003. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://epl.delfi.ee/news/eesti/tartu-rahuaastapaeva-tahistamine-1988-aasta-veebuaris-ulikoolilinnas?id=50945712>

¹³⁸ Eesti Üliõpilaste Seltsi kodulehekül. Sümbolika. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.eys.ee/sumboolika.htm>

EÜS-i põhimõtetes on olulisel kohal iseseisva ja demokraatliku Eesti Vabariigi ideaali eest seismine ning nad kohustuvad võitlema iseseisva ja demokraatliku Eesti Vabariigi olemasolu eest.¹³⁹

Korp! FraternitasEstica

- **Vanemuise 54 (35)**

Asutati 1907. aastal aprillis Tartu Ülikooli juures EÜS-st lahkunud liikmete poolt, kes ei saanud seal olles intiimsemat üliõpilasorganisatsiooni ehk korporatsiooni asutada. Värvideks on sinine, roheline ja valge, mis sümboliseerivad asutaja Heinrich Rosenthali poolt luuletatud lipulaulu järgi vennastust, vaimuvabadust ja haridust. Lipukirjaks on „Teos õiglane ja vahvas ustav sulle, Eesti rahvas“.¹⁴⁰ Korporatsioon Fraternitas Estica peab oma põhimõtteks ülimat püüet teenida Eesti rahvast ja maad lähtudes Eesti rahva enesemääramise kustumatust õigusest riiklikule iseseisvusele.¹⁴¹

Korp! Sakala

- **Veski 69 (36)**

Korporatsioon Sakala asutati 14. novembril 1909. aastal Tartus. Lipuvärvideks on sinine, violetne ja valge. Lipukirjaks on „Üks kõigi eest, kõik ühe eest“. Oma tegevusega soovib Sakala aidata kaasa Eesti omariikluse kindlustamisele, kultuuri säilitamisele ja arendamisele ning demokraatiaideede realiseerumisele.¹⁴²

---

¹³⁹ Eesti Üliõpilaste Seltsi kodulehekül. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.eys.ee/pohimotted.htm>

¹⁴⁰ Korp! Fraternitas Estica kodulehekül. Sümbolika. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.cfe.ee/symbolika>

¹⁴¹ Korp! Fraternitas Estica kodulehekül. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.cfe.ee/pohimotted>

¹⁴² Korp! Sakala kodulehekül. Mis on korp! Sakala. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.sakala.ee/mis-on-korp-sakala>

Eesti Naisüliõpilaste Selts

- **Riia 13-33 (37)**

Eesti Naisüliõpilaste Selts on vanim akadeemiline naisüliõpilasorganisatsioon Eestis, asutatud 1911. aastal Tartus. Oma põhimõteteks peab ENÜS demokraatiat, rahvuslikkust ja individuaalsust.¹⁴³

Korp! Ugala

- **Kuperjanovi 16 (38)**

Korporatsiooni Ugala loodi 30. oktoobril 1913 Tartus. Lipuvärvid on must, sinine ja valge ning need tähistavad vastavalt must – isamaad, sinine – sõprust, valge – ausust ehk kokku kõlab nende lipukiri „Isamaa, sõprus, ausus“. Ugala väärtustab eestimeelsust ja omavaheliste sõprussidemete loomise ja hoidmise tähtsust.¹⁴⁴

Korp! Rotalia

- **Tähe 3 (39)**

Korporatsioon Rotalia asutati 10. novembril 1913. aastal Peterburis. Lipuvärvideks on rukkilillesinine, must ja rukkioraseroheline. Värvide tähenduse kohta on olemas kaks erinevat tõlgendust. Esimese järgi sümboliseerib sinine värv truudust, must eesti rahva muresid ja kannatusi läbi aegade ning roheline lootust. Teise tõlgenduse järgi tähendab sinine kodumaataevast, must tema mulda ning roheline metsade ja aasade rohelust. Lipukiri on "Eestimaa, mu isamaa".¹⁴⁵ Rotalia eesmärgiks on luua eluaegsed sõprussidemed erinevate ülikoolide ja teaduskondade üliõpilaste ja vilistlaste vahel ning aidata kaasa nende

---

¹⁴³ Eesti Naisüliõpilaste Seltsi kodulehekül. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: http://www.enys.ee/#*

¹⁴⁴ Korp! Ugala kodulehekül. Ugalast. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://korpugala.ee/tegevus/ugalast-luhidalt/#>

¹⁴⁵ Korp! Rotalia kodulehekül. Sümboolika. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <https://www.rotalia.ee/et/ulevaade/sumboolika.html>

eneseharimispüüdlustes, mis võimaldaks neil oma elusihte saavutada nii enda, oma rahva kui ka kodumaa hüvanguks.¹⁴⁶

Korp! Filiae Patriae

- **Struve 4 (40)**

Tartu Ülikooli juures registreeritud akadeemiline üliõpilasorganisatsioon, mis asutati 27. oktoobril 1920. aastal esimese Eesti naiskorporatsioonina. Lipu värvid on valge, punane ja roheline. Valge sümboliseerib põhjamaa lumevälju, hingelist puhtust ning hariduspüüdu; punane koidutaevast, isamaa-armastust, õestust ja noorustuld; roheline kodumaa metsi ja niitusid, julget lootust ning energilist püüet paremuse poole.¹⁴⁷

Lipukiri on „Eesti tütar, eesti kodu tugevasti seotud olgu!“ Filiae Patriae oluliseks põhimõtteks on rahvuslikkus, isamaa-armastuse süvendamine, eesti keele ja kultuuri väärtustamine.¹⁴⁸

Üliõpilasselts Liivika

- **K.E. von Baeri 7 (41)**

Üliõpilasselts Liivika asutati 21. aprillil 1909. aastal Riia linnas Riia Eesti Üliõpilaste Seltsi nime all. Liiviklaste ainsaks välismärgiks on sõrmus, mille hõbedasel plaadil on kujutatud vapilõvi kuldse laine kohal, selle all tammelehtedega L-tähte. Sõrmuse rõngale on vermitud ÜS Liivika lipukiri EX SOLO AD SOLEM SOLI PATRIAE, mis tähendab: maa pinnalt päikese poole ainsa isamaa hüvanguks. Sõrmusel kujutatud vapilõvi sümboliseerib mehisust, L-täht Liivikat, tammelehed isamaa-armastust ning kuldne laine viitab ÜS Liivika eelkäija Riia Eesti Üliõpilaste Seltsi „Laene“ nimele.¹⁴⁹

---

¹⁴⁶ Korp! Rotalia kodulehekül. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <https://www.rotalia.ee/et/ulevaade/pohimotted.html>

¹⁴⁷ Korp! Filiae Patriae kodulehekül. Sümboolika. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: http://www.cfp.ee/SUMBOOLIKA_23.htm

¹⁴⁸ Korp! Filiae Patrie kodulehekül. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: http://www.cfp.ee/POHIMOTTED_22.htm

¹⁴⁹ Üliõpilasselts Liivika kodulehekül. Sümboolika. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.liivika.ee/sumboolika>

Korp! Revelia

- **Veski 45 (42)**

Korporatsioon Revelia loodi 1920. aastal Tartus. Lipuvärvideks valiti must-valge Eesti lipust ja roheline ühest varasemast Carl Robert Jakobsoni rahvuslipu projektist. Roheline väljendab lootust ja tööarmastust, must ausust ja õiglust, valge puhtust, omavahelist vendlust ja koostööd rahvaga. Lipukirjaks sai „Üks kõige — kõik ühe eest!”, see haarab laiemas mõttes tervet eesti rahvast.¹⁵⁰ Korp! Revelia eesmärgiks on kasvatada oma liikmetest ausad, kohusetundlikud ja rahvuslikult mõtlevad eesti akadeemilised noored, kes oma teadmised ja oskused rakendaksid eesti rahva vaimseks ja aineliseks heaoluks ning läbi ühistegevuse aidata kaasa eesti keele ja kultuuri ning eesti rahva ja riigi säilimisele.¹⁵¹

Üliõpilasselts Raimla

- **Veski 42 (43)**

Üliõpilasselts Raimla asutati 1922.aastal Tartus. Lipu värvid on sinine ja valge. Lipul oleval embleemil on kujutatud teadmiste tuld, mille kohal on põhjataht. Embleemi ääri kaunistavad tammelehed, mis sümboliseerivad raimlaliste tugevust. Lipukirjaks on „Demokraatia, isiksus, isamaa”.¹⁵²

Korporatsioon Amicitia

- **Kastani 65-2 (44)**

21. novembril 1924 kinnitati korp! Amicitia põhikiri Tartu Ülikooli juures. Lipuvärvid on sirelililla, tumeroheline ja kuldne. Need värvid sümboliseerivad vastavalt julgust, lootust ja

---

¹⁵⁰ Korp! Revelia kodulehekülg. Ajalugu. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.revelia.ee/ajalugu.html>

¹⁵¹ Korp! Revelia kodulehekülg. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.revelia.ee/p%c3%b5him%c3%b5tted.html>

¹⁵² Üliõpilasselts Raimla kodulehekülg. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.raimla.ee/index.php/pohimotted>

ausust ning seonduvad liikmetele kevade, nooruse ja naiselikkusega. Lipukirjaks on „*Per aspera ad astra*” ehk „Läbi raskuste tähtede poole”.¹⁵³

Korp! Amicitia kasvatab oma liikmetes rahvustunnet. See tähendab, et nende liikmed peavad end eestlaseks, tunnevad uhkust vabas Eestis elamise üle, austavad oma emakeelt ja seisavad ilusa ning korrektse eesti keele püsimise eest.¹⁵⁴

Kõik need üliõpilasorganisatsioonid, mis asuvad meie koolist ühe kilomeetri raadiuses ei ole nendes paikades asunud küll kogu nende tegutsemisaja, aga lugedes nende sümboleid ja põhimõtteid, on ilmselge, et tegemist on rahvuslikult meelestatud ühendustega. Nagu ikka, on nooremad inimesed iseloomult mässumeelsemad, tuihingelisemad ja aktiivsemad ning nende kanda on olnud meie ajalugu hetkedel, kui vanem põlvkond on kõhelnud. Üliõpilasorganisatsioonid paistsid silma oma rahvusliku meelsusega, paljud organisatsioonid läksid *in corpore* Vabadussõtta, aktiivselt löödi kaasa Kaitseliidu ja Naiskodukaitse töös, ka organisatsioonide lipukirjad väljendasid pühendumist isamaale.¹⁵⁵ Eesti üliõpilaskonna teened Vabadussõjas ja sellele eelnenud aastatel on märkimisväärsed, kuna nii autonoomia kui ka noore vabariigi iseseisvuse eest võideldes tegutsesid tudengid otsustavalt ja organiseeritult, andes eeskuju ja süstides võitlusvaimu paljudele eestlastele. Juba veebruarirevolutsiooni järel kujundas eesti üliõpilaskond nii poliitilise kui ka sõjalise jõufaktori ja oli seda kuni sõja lõpuni.¹⁵⁶ Pole küll teada, kui palju üliõpilasi osales Vabadussõjas, aga nad olid esindatud kõikides väeliikides, peamiselt eliitväeks peetud soomusrongidel ja ratsaväes, aga ka suurtüki- ja mereväes. Tudengite tähtsust Vabadussõjas on hinnatud nii kõrgelt eelkõige sellepärast, et nende vaimustus ja otsustavus suurendas motivatsiooni, julgust ja lootust ka teistes sõdurites.¹⁵⁷ Vabadussõja eel ja käigus täitis üliõpilaskond oma kohustuse noore riigi

---

¹⁵³ Korporatsioon Amicitia kodulehekül. Sümbolika. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.amicitia.ee/index.php/cssjs-compression/joomla-16-support/amicitiaast/suemboolika>

¹⁵⁴ Korporatsioon Amicitia kodulehekül. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.amicitia.ee/index.php/cssjs-compression/joomla-16-support/amicitiaast/pohimotted>

¹⁵⁵ Oja, M. Lk 100.

¹⁵⁶ Burget, Meelis. Üliõpilaskond Eesti vabadusvõitluses. – Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis. Peatoimetaja Helmut Piirimäe. Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vilistlaskogu ja autorid, 2007. Lk 484.

¹⁵⁷ Samas. Lk 486.

vabaduse eest võideldes, kusjuures suurt rolli selles mängisid akadeemilised organisatsioonid, kes suutsid oma liikmeid kiiresti ja ühtselt tegutsema panna.¹⁵⁸

Ka okupatsiooniajal hoiti kodumaal salaja kontakti ja tähistati rahvuslikke tähtpäevi ning vabas maailmas käidi koos avalikult ja hoiti rahvuslikku vaimu üleval. Näiteks EÜS tähistas okupeeritud Eestis isegi meie rahvuslipu 90. ja 100. aastapäeva Otepääl ning välismaal tegeleti aktiivselt mittetunnustamispoliitika toetamisega.¹⁵⁹ Enamus üliõpilasorganisatsioone taastati 1980.-ndate lõpul ning ka täna seavad nad oma põhimõtetes olulisele kohale Eesti riigi ja rahva.

Paljud Eesti Vabariigi iseseisvumisele ja taasiseseisvumisele kaasa aidanud inimesed on kuulunud üliõpilasorganisatsioonidesse, kandes niimoodi endas nende rahvuslikku vaimu ja omakorda andes seda nendele organisatsioonidele ka tagasi. Näiteks Jakob Hurt (EÜS), Jaan Tõnisson (EÜS), Oskar Kallas (EÜS), Jaan Kross (EÜS), Enn Sarv (EÜS), Konstantin Päts (Fr. Estica), Alfons Rebane (Fr. Estica), Johannes Orasmaa (Ugala), Jüri Uluots (Rotalia), Otto Tief (Rotalia).

1.16 Jüri Uluots

- **Õpetaja 12 (45)**

Jüri Uluots oli Eesti õigusteadlane, Eesti Vabariigi peaminister 12. oktoobrist 1939 kuni 21. juunini 1940 ja peaminister vabariigi presidendi ülesannetes 21. juunist 1940 kuni surmani. Ta sündis 13. jaanuaril 1890 Kirbla vallas ja suri 9. jaanuaril 1945 Stockholmis.¹⁶⁰

Jüri Uluotsal on suured teened Eesti Vabariigi ees väga erinevates valdkondades. 1919. aasta suvel valiti ta Asutava Kogu liikmeks. Ta oli Eesti esimese põhiseaduse sünni juures. Uluots oli üks kolmest eestlasest juristist, kes panid aluse eestikeelsele õigusteadusele Tartu Ülikoolis. Uluotsast sai Tartu Ülikooli esimene eestlasest Eesti õiguse ajaloo korraline professor. Ta oli üks nendest teadlastest, kes kujundasid 20. sajandil välja Eesti rahvusliku ajalooteaduse. 1919.-1920. aastast sai J. Uluotsast päevalehe Kaja vastutav toimetaja. 1938.

---

¹⁵⁸ Samas. Lk 487.

¹⁵⁹ Hiio, Toomas. Eesti Üliõpilaste Selts. – Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis. Peatoimetaja Helmut Piirimäe. Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vilistlaskogu ja autorid, 2007. Lk 168, 165.

¹⁶⁰ Järvelaid, Peeter. Jüri Uluots oma ja meie ajas. Tartu: Tartu Ülikool, 2000. Lk 9-24.

aastal kuulus Jüri Uluots nende kaheteistkümne teadlase hulka, kes panid aluse Eesti Teaduste Akadeemiale Tartus.¹⁶¹

1938. aastal jõustunud Eesti Vabariigi Põhiseadus oli suuresti Jüri Uluotsa looming.¹⁶² Oluliseks meie riikluse loos tuleb pidada Uluotsa tegusid II maailmasõja ajal. Pärast baasidelepingu sõlmimist Venemaaga tuli Uluotsal 1939. aasta oktoobris asuda peaministri kohale. Algas traagiline aeg Eesti ajalooos. 1940. aastal okupeerisid Vene väed Eesti. 21. juunil 1940 teatati Uluotsale, et tema valitsuse asemele on määratud ametisse Johannes Vares-Barbaruse valitsus. Sellele okupatsioonivõimude ilmselgelt ebaseaduslikule käigule vaatamata jätkas senine juhtkond tegevust n-ö põranda all. Nõukogude Venemaa ja Saksamaa kokkupõrge 1941. aasta suvel tõi eesti rahvale juulis – augustis teise okupandi saksa natsistliku võimu näol. Eesti põhiseaduslikud organid esitasid Saksa võimudele küsimuse, kas on oodata sakslaste koostööd Eesti oma seaduslike organitega. Vastus sellele saadi arreteerimiste näol. See tähendas tegevuse uuesti põranda alla viimist. Uluots tegutses sel ajal peaministrina presidendi ülesannetes. Toimusid salajased nõupidamised. Peale sõjalist ebaedu idarindel 1943. aastal püüdis Saksa riigivõim eesti riigitegelastega kontakti luua. 1943. aasta oktoobris saadi võimalus ka legaalselt kokku tulla. 1944. aastal tungisid Vene väed uuesti Eesti pinnale. See oli Eesti rahvuslikele ringkondadele, eriti aga Uluotsale üks raskemaid ajajärke. Eesti valitsus eesotsas Uluotsaga tegutses põranda all, organiseerides vastupanu ähvardavale ohule idast.¹⁶³

Alates 1944. aasta suvest kannatas Uluots süveneva vähktõve tõttu suurte valude käes, lahkumata ometi vastutavalt ametipostilt. Eesti saadikud välismaal olid korduvalt palunud tal lahkuda välismaale. Uluots keeldus, et vältida lootusetut meeleolu rahva hulgas. 18. septembril 1944 täiendas Uluots valitsust ja nimetas ametisse valitsuse eesotsas Otto Tiefiga. Peale seda otsustas ta emigreeruda. Rootsi saabus ta lootusetult haigena. Jüri Uluots suri Eesti Vabariigi õigusliku peaministrina presidendi ülesannetes Rootsis 9. jaanuaril 1945. aastal.¹⁶⁴

Otto Tiefi valitsus tegi 18. septembril 1944 meeleheitliku katse taastada Saksa okupatsiooni lahkudes ja Nõukogude oma saabudes Eesti Vabariik, mis kahjuks ebaõnnestus.

---

¹⁶¹ Samas.

¹⁶² Tartu Ülikooli Raamatukogu. Fond 164. Uluots, Jüri. Lk 5. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/46410/f164_uluots.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹⁶³ Samas. Lk 6.

¹⁶⁴ Samas.

Eesti õiguse ajaloo korralise professorina arendas Uluots koos oma kolleegidega välja Eesti riigi õigusliku järjepidevuse ideoloogia. J. Uluotsa ajaloolastest kolleegid on tema lepinguteooriat sageli kritiseerinud, kuid kui 1990-ndate algul tekkis vajadus tuua Eesti riiklus taas rahvusvahelisse ruumi, osutusid tema teoreetilised seisukohad väga praktilisteks. Nendele toetusid tema õpilased välismaal – nt Boris Meissner, kes pärast II maailmasõda oma doktoritööga tugevalt mõjutas Balti riikide rahvusvahelis-õiguslikku staatust Lääne-Euroopas. Prof. Meissner oli ka president Lennart Meri nõustaja Eesti liikmestaatuse taastamisel mitmetes rahvusvahelistes organisatsioonides. Prof. Meissner rääkis alati, et oma tunnustuse võitnud õiguslike vaadete eest võlgneb ta tänu eelkõige headele õpetajatele Tartu Ülikoolis, sh prof. Uluotsale.¹⁶⁵

Jüri Uluotsaga seotud hooned on korp! Rotalia maja ning tema elukoht Õpetaja tänav 12 aastatel 1931-1940. 1931. aastal projekteeris Uluotsa elukoha toonane linnaarhitekt Arnold Matteus pargi serval paikneva väikse puitmaja ümber ruumikaks ja modernseks elamuks. Uus lahendus ehitati vana maja peale ja ümber. Seega pärinevad mitmed elamu aknad ja peauks tegelikult 19. sajandist. Pärast II maailmasõdasai hoonest ENSV Kirjanike liidu Tartu osakond ning sellest kujunes üks kohaliku vaimuelu keskustest. Hoones toimusid pidevalt kultuuriinimeste koosviibimised. Maja alalistest salongiõhtutest võttis osa kogu sinne kirjandusringkond.¹⁶⁶

Jüri Uluots ettevõtmiste rida on pikk ja suurejooneline. Ta pani aluse Eesti õigusteadusele, aitas koostada kahte põhiseadust, töötas välja Eesti riikliku järjepidevuse ideoloogia ning rakendas seda ka ise praktikas II maailmasõja aastatel. 24. veebruaril 1940 pihtis ta Postimehe lugejatele, et tema senise elu kõige kirkamaks päevaks oli 1918. aasta 24. veebruari hommik, kui ta Peterburist Tallinna jõudnuna Raekoja platsil luges Eesti iseseisvuse manifesti.¹⁶⁷

Ja see mees elas pikki aastaid kõigest sadakond meetrit meie koolist!

---

¹⁶⁵ Järvelaid, Peeter. Jüri Uluots Eesti poliitilises kultuuris. Lääne Elu, 13.01.2015. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://online.le.ee/2015/01/13/juri-uluots-eesti-poliitilises-kultuuris/>

¹⁶⁶ Koostanud Kooskora, Kristo. Eksperdi hinnang mälestise tunnustele vastamise kohta. Elamu. Tallinn, 2012. Kultuuri mälestiste register. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <https://register.muinasa.ee/file/architecture/1646.pdf>

¹⁶⁷ Järvelaid, Peeter. Jüri Uluotsa ajalooline elutöö. Estonian World Review, 04.03.2004. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.eesti.ca/juri-uluotsa-ajalooline-elutoo/article9311>

1.17 Suvesõda 1941

- **Pepleri 32 (46), Riia 12 (47)**

Suvesõda on sündmus Eesti ajaloos, mis leidis aset 1941. aasta suvel II maailmasõja ühe osana. See sai võimalikuks, kui Hitleri ja Stalini liit lõppes ning viimane ründas 22. juunil 1941. aastal Nõukogude Liitu. Juba kuu lõpus algasid õhurünnakud Nõukogude Eestis paiknevatele baasidele ja juuli alguses ületasid Saksa armee üksused Nõukogude Eesti piiri. Suvesõda oli alanud.¹⁶⁸

Nõukogude 8. armee oli sõja puhkedes tõmbunud Ida-Preisimaa piirilt Nõukogude Eestisse, kandes suuri kaotusi. Sellepärast otsustati loovutada Lõuna-Eesti sakslastele ja ehitada kaitseliin Kesk-Eestisse Pärnu-Viljandi-Emajõe joonele. Pärnu ning Viljandi langesid sakslaste kätte. Pärnust tungisid sakslased rannikut mööda Lihulasse, lõigates ära Punaarmee ühendused nii saarte kui ka mandri vahel. Viljandist jätkus rünnak põhja ja kirdesse. Kagu- ja Lõuna-Eesti ei osutanud Punaarmee vastupanu ning Valga ja Võru läksid sakslase kätte juba 9. juulil, samuti ka Petseri. Sakslaste kerge edasitung muutus juuli keskel siiski raskemaks.¹⁶⁹

Eestlaste jaoks tähendas suvesõja algus lootust vabaneda esimesest Nõukogude okupatsioonist, mida oli talutud juba alates 1940. aastast. Kuigi lähenev Saksa okupatsioon ei tõotanud ka midagi head, siis kasutati siiski ära võimalust midagigi teha meie territooriumi vabastamiseks ja meelsuse näitamiseks. Mida ei saadud teha 1939. ja 1940. aastal, selle poole asuti püüdlema 1941. aastal. Loodeti, et kui eestlased aitavad sakslastel Nõukogude võimu minema ajada, siis ehk õnnestub Eesti Vabariik mingil moel taastada. Üheks oluliseks verstapostiks Suvesõjas kujunes ka Tartu linn. Tartu oli suurim linn Eestis, mis juba tükk aega enne sakslaste saabumist punaväest osaliselt vabastati. Siin kujunes omaette „riik”, kus täie selgusega demonstreeriti, mida eestlased tulevikult ootavad.¹⁷⁰

Kui Võrtsjärvest läänes edenes sakslaste edasitung kiiresti, siis sellest ida pool läks aeglasemalt. Sakslaste jaoks oli tegemist kõrvalise suunaga, kuhu saadeti vaid mõned väiksemad luurerühmad. Samal ajal käisid Lõuna-Eesti suurimas keskuses Tartus pingsad

---

¹⁶⁸ Zetterberg, S. Lk 503.

¹⁶⁹ Samas. Lk 503-504.

¹⁷⁰ Laar, M. 101 Eesti ajaloo sündmust. Lk 166.

ettevalmistused ülestõusuks. Vastupanuliikumise keskuseks kujunes peaaegselt EÜS-i liikmetest koosnev grupp, mis tegutses Eesti Tervishoiu Muuseumis (ETM), toona Pepleri tänaval majas number 32. See grupp kogus vastuhakuks valmistudes relvi ning valmistas ette sanitaartarvete kohvreid. Juulikuuks oli Tartu vastupanuliikumisse koondatud 150 meest, lisaks nendega sidemetes olevad ümbruskonna metsavennad.¹⁷¹

Linnast läbi valgunud Punaarmee üksused võtsid sisse positsioonid Emajõe kaldal, linna lõunaosast lahkus enamik nõukogude asutusi. Tartu hakkas üha enam meenutama mahajäetud linna. Ööl vastu 9. juulit hukati Tartu vanglas hoitud 192 vangi, 9. juuli hommikul kell 6.37 lasti õhku Kivisild. 9. juulil algas linnas hõre tulevahetus. Partisanid ning relvastatud koolipoisid tulistasid miilitsaid ning väiksemaid sõjaväeüksusi. Õhtul kutsuti ETM majja kokku Tartu partisanirühmade juhid. Otsustati võim linna lõunaosas enda kätte haarata. 10. juuli hommikul jätkus linnas hõre tulistamine, mis lõunaks tihenes. Pauluse kalmistu juures kohtus üks miilitsasalk linna siseneva Saksa luureüksusega. Osa miilitsaid andis end vangi, teised põgenesid. Partisaniüksused ilmusid tänavale, majadele hakkasid kerkima sinimustvalged lipud. Karjuti: „Lipud välja! Relvad kätte!” Mitmel pool linnas alustati spontaanselt rahvushümni laulmist. Partisaniüksused koondusid Riia mäele praeguse Kaitsekolledži ette, aadressile Riia 12. Peagi oli koos mitusada meest, kellest grupeerusid rühmad, mis saadeti Emajõe äärde rindele. Kella 11 paiku avasid Punaarmee suurtükiüksused Tartu lõunaosale tugeva tule. Peagi puhkesid Tartus ulatuslikud tulekahjud. Kell 11.30 jõudsid Tartusse esimesed appi rutanud partisaniüksused kapten Karl Talpaku juhtimisel ning Valga partisanid. 11. juunil jätkusid lahingud Emajõe joonel. Eestlased löid tagasi Punaarmee katsed Ropka ja Tähtvere juures jõgi ületada. Kuna suuremad saksa üksused jõudsid Tartusse alles kahe nädala pärast, kuulus võim seni vabariigiaegsetele võimuorganitele. Partisanide kaitsel koondusid Tartusse Eesti poliitikud eesotsas viimase seadusliku peaministri Jüri Uluotsaga, kes oli asunud vastavalt põhiseadusele täitma Siberisse küüditatud president Pätsi ametikohuseid. Hetkeks kaaluti Tartus ka Eesti valitsuse väljakuulutamist, kuid sellest otsustati siiski loobuda. Küll aga saadeti Saksa võimudele memorandum Eesti tulevikust. Ametlikult sellele ei vastatud, mitteametlikult soovitati selliseid dokumente mitte enam esitada. Sakslaste suhtumist eestlaste iseseisvuspüüetesse osutas kujukalt seegi fakt, et Tartu

---

¹⁷¹ Samas. Lk 166-167.

lahingud võitnud partisanipataljoni desarmeeriti 29. juulil 1941. See tegi lõplikult selgeks, et Eestis oli üks okupant lihtsalt asendunud teisega.¹⁷²

1941. aastal puhkenud sõjas võitlesid tuhanded eesti mehed nõukogude okupatsiooni vastu, Eesti vabaduse ja iseseisvuse eest. Suvesõjas peituvad Eesti taasiseseisvumise juured. Kui peale 1939. aastat võis mulje jääda, et eestlased olid okupatsiooni poolt, siis Suvesõda oli näide sellest, kui palju olid eestlased oma vabaduse nimel tegema. Mehed läksid rindele ja võitlesid kodumaa eest. Meie, eestlased, oleme tahtnud oma ajaloo vältel ainult üht asja - olla vaba rahvas oma rahvusriigiga. Iga sõda ja lahing või kokkulepe on selle püüdluse ehtne näide.

Suvesõda on osa eesti rahva ajaloost. Minevikumälestused annavad rahvale elujõudu ja - julgust ning usku enda püsimisse.¹⁷³

Tartus peetud lahingute mälestuseks on pandud üles kaks mälestustahvliit - üks Pepleri 32 maja seinale ning teine Kaitsekolledži hoone peale Riia 12.

1.18 Johannes Voldemar Veski

- **Vabriku 5** (48)

Iga rahvus räägib mingit keelt ja oma väärtuse tunnetamiseks peab ta aru saama, et selles keeles saab end võrdväärselt teiste rahvuste ja keeltega väljendada. Eesti keele kujunemine saab alguse esimestest inimestest, kes siia maale jõudsid. Sellest ajast on pärit nt sõnad *meri*, *mägi*, *must*.¹⁷⁴ Pikka aega peale muistset vabadusvõitlust oli eesti keel vaid orjakeel ja selles keeles end kirjalikult ei väljendatud.

Meie kirjakeele areng algas umbes 16. sajandil, kui hakati jumalateenistusi rahvakeeles pidama. Juba järgmine sajand hakati koostama esimesi grammatikaid ning sõnaraamatuid, kuigi õigekiri oli väga juhuslikult kirja pandud ning korrapäratu. Alles sajandi lõpupoole hakati keelt korrastama, rahvakeelega sarnasemaks muutma, sest enne oli see loodud saksa keelest lähtudes ning nüüd algas vana kirjaviisi ajajärk. Uue kirjaviisi reeglid tulid alles 19.

---

¹⁷² Samas. Lk 166-167.

¹⁷³ Lindmäe, Herbert. Suvesõda Tartumaal. Tartu: Greif, 1999. Lk 5.

¹⁷⁴ Koostanud Mäesalu, Ain & Lukas, Tõnis & Tannberg, Tõnu. Eesti ajalugu I. Tallinn: Avita, 1996. Lk 13.

sajandi keskel ja need on meie praeguse keele aluseks. 20. sajandil algas loodud uue keele ühtlustamine, rikastamine, mida alustas Johannes Voldemar Veski oma keeleuuendustega. Ta hakkas keelt reeglipärasemaks muutma ning rikastas seda. Nii kujuneski välja meie keele praegune kuju.¹⁷⁵

Johannes Voldemar Veski sündis 27. juunil 1873 Vaidaveres ja suri 28. märtsil 1968 Tartus.¹⁷⁶ Ta on maetud Tartusse Raadi kalmistule.

Veski oli eesti kirjakeele arendamise keelekorraldusliku suuna rajaja ja olulisim edendaja, arvukate normingute esitaja, ühtlustaja ning koostöös eriteadlastega suurim oskussõnavara looja. Tema keelekorralduse põhimõteteks olid otstarbekus, süsteemsus, traditsioonipärasus ja rahvakeelsus. Veski oli „Eesti õigekirjutuse sõnaraamatu” (1918) toimetaja. Peamiselt ta koostatud „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat” I–III (1925–1937) andis eesti kirjakeele põhilised normingud ja mõjutas Johannes Aaviku keeleuuenduste kõrvalejätmist. Veski osales ka „Suure õigekeelsus-sõnaraamatu” (1948–1951, jäi pooleli), „Vene-eesti sõnaraamatu” (1940–1947), keskkooliõpikute ning enam kui 30 sõnastiku koostamises, milles on fikseeritud üle 100 000 oskussõna. Ta enda sõnaloomingust on tuntud sõnad *kulles*, *sõltuma*, *kõnnumaa*, *väli*, *nulg*, *hulktahukas*, *taandareng* jm. Johannes Voldemar Veski nime kannab Tartu ülikooli peahoone auditoorium 139. Tema auks korraldab Emakeele Selts igal aastal Tartus Veski päeva konverentsi.¹⁷⁷

Ta on kuulunud ka Emakeele seltsi selle asutamisest peale. Paljude aastate jooksuloli ta ka olnud seltsi juhatuses, seejuures kogu sõjajärgse aja seltsi esimeheks.¹⁷⁸ Emakeele seltsi väljaandel ilmus 1922-1940 ajakiri Eesti Keel, mille toimetuses tegutsesid tuntud keeleteadlased.¹⁷⁹

---

¹⁷⁵ Ratassep, Priit & Puik, Katrin. Mõttest tekstini. Eesti keele õpik 9. Klassile. Tallinn: Avita, 2013. Lk. 18, 19.

¹⁷⁶ Toimetanud Ariste, Paul. Nonaginta : Johannes Voldemar Veski 90. sünnipäevaks 27. juunil 1963. Tallinn : Eesti NSV Teaduste Akadeemia, 1963. Lk 4.

¹⁷⁷ Larm, Pille-Riin. Kreutzwaldi sajand. Johannes Voldemar Veski. Eesti kultuurilooline veeb. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas:

http://krzwlive.kirmus.ee/et/lisamaterjalid/ajatelje_materjalid?item_id=51&table=Persons

¹⁷⁸ Ariste, P. Lk 3.

¹⁷⁹ Pullerits, H. Lk 531.

Tartus oldud aja elas Veski aastatel 1920-1944 ja 1951-1968 Tartus Vabriku tänav 5.¹⁸⁰
Temast paar maja edasi Anna Haava tänaval elas Jaan Tõnisson.

Oma pikast elust on ta pühendanud eesti keele arendamisele peaaegu 65 aastat, mille jooksul ebaühtlasest ning väljendusvaesest eesti keelest kujunes igakülgsest arenenud rahvuslik eesti kirjakeel, mis suudab edukalt võistelda ükskõik missuguse teise keelega. Veskil oli olnud võimed keelt arendada, seetõttu muutus ta juba oma eluajal eesti keeleteaduse klassikuks. Tema tegevus arenes kolmes suunas: võitlus eesti kirjakeele ühtsuse eest; eesti keele sõnavara rikastamine; mälestuste avaldamine ja jäädvustamine.¹⁸¹

Keel on ühe rahvuse jaoks väga oluline. Eriti oluline on see väikerahvuste jaoks, kes on ainukesed selle keele kõnelejad. Nende hulka kuuluvad ka eestlased. Meie oleme oma keelt, mis on küll väga palju muutunud ja arenenud, rääkinud selle koha peal ligi 11 000 aastat ehk ajast kui inimesed siia taanduva jää järel jõudsid. Selleks aga, et meie keel oleks kultuurkeel ja sellega saaks end väljendada nii teaduses, kirjanduses kui ka igapäevakõnes, peab keegi selle süstematiseerimise ja arendamisega tegelema. Keele rikastamine suurendab teadlaste, muusikute ning kirjanike võimalusi kultuuri arendada, see omakorda ühendab ja hoiab meie riiki. Johann Voldemar Veskil on selles vallas suured teened ning kui me tema tööd edaspidigi väärtustame, jätkame, siis ei pea tulevikus üle minema mõnele suurele maailmakeelele ja saab ka väga uuenduslikke teadustöid kirjutada eesti keeles.

1.19 Rahvuslipuheiskamised Nõukogude okupatsiooni ajal

- **Vanemuise 6(8), Toomkiriku varemed(49)**

Nõukogude Liidu ajal, kuni 1988. aastani, oli Eesti lipu heiskamine avalikult karistatav, kuid see ei takistanud vapraid inimesi seda tegemast. Kõige märkimisväärsem lugu Tartus toimus 24. veebruaril 1977. aastal. Tuhandetele tartlastele avaldas sügavat muljet, kui nad nägid

---

¹⁸⁰ Larm, Pille-Riin. Kreutzwaldi sajand. Johannes Voldemar Veski. Eesti kultuurilooline veeb. Kasutamise kuupäev 05.02.2017, allikas:

http://krzwlive.kirmus.ee/et/lisamaterjalid/ajatelje_materjalid?item_id=51&table=Persons

¹⁸¹ Ariste, P. Lk 4-5.

rahvuslippu lehvimas Vanemuise teatri suure maja katusel. Paljud tartlased mäletavad seda sündmust tänaseni.¹⁸²

24. veebruaril 1977. aastal Vanemuise teatril lehvitud rahvuslipul oli suur mõju Eesti toleaegelele vastupanuliikumisele. Enn Tarto, Valdur Raudvassar ja Jüri Adams otsustasid, et peab pingutama ja hakkama välja andma oma regulaarselt ilmuvat põrandaalust kroonikat. Eesti vastupanuliikumine sai endale häälekandja 1978. aasta suvel. Kroonika nimeks sai Lisandusi Mõtete Ja Uudiste Vabale Levikule Eestis. Selle esimeseks tegevtoimetajaks oli Jüri Adams, siis Viktor Niitsoo, tema arreteerimise järel Arvo Pesti, tema arreteerimise järel vangist vabanenud Mati Kiirend. Kroonika ilmus kuni 1987. aastani ning selle avalugu oli Vanemuise teatri lipulugu.¹⁸³

24. veebruaril 1980. aastal lehviti sinimustvalge lipp Tartus Toomkiriku tornis. Arreteeriti neli Tallinna Polütehnikumi diplomandi - Raivo Hermlin, Olev Tiitson, Vello Sõsar ja Viljo Vilba. Tartu Rahvakohus mõistis poisid 15. mail 1980. aastal süüdi huligaansuses ja karistas Vilbat 2 aastase ning teisi 1,5 aastase vabadusekaotusega.¹⁸⁴

Ilma liialdamata võib öelda: nende vaprate inimeste panus oli märkimisväärne, et kurjadel Nõukogude okupatsiooniaastatel üleval hoida järjepideva Eesti Vabariigi vaimu. Kui rahvas nägi, tavaliselt kas Eesti Vabariigi aastapäeval või selle paiku sini-must-valget lippu lehvimas või kuulis teiste inimeste käest või välisraadiote vahendusel, et kuskil olla lehvitud Eesti lipp, tekkis neil tunne, et „kõik ei ole veel kadunud”, et „Eesti elab...”.¹⁸⁵

Täna sel päeval, kui Eesti lipu heiskamine on lubatud, ei oska me ehk vahel seda võimalust piisavalt hinnatagi ja rahvuslikel tähtpäevadel võib linnapildis näha ka maju, kus lipud on välja panemata. Rasketel aegadel omandab rahvuslipp aga hoopis suurema tähenduse ja see annab inimestele jõudu vastu pidada ja igatseda taga oma riiki. Nii on ka need lipuheiskamised okupatsiooniajal omanud suurt tähendust ja me peaksime püüdlema selle poole, et oma lippu kõrgelt hinnata ka headel aegadel.

---

¹⁸² Tarto, Enn. Sinimustvalge ENSV ajal. Eesti lipp 120. 5. juulil 2004 Tartus peetud teadusliku konverentsi materjalid. Toimetanud Meelis Burget & Toomas Hiio. Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Velistlaskogu ja autorid, 2007. Lk 87, 90-91.

¹⁸³ Samas. Lk 90-91.

¹⁸⁴ Samas. Lk 90-92.

¹⁸⁵ Samas. Lk. 93.

Kokkuvõte

Käes on kevad ning möödas on pikk aeg sellest, kui sügisel oma uurimist alustasime. Töö oli huvitav ja saime palju uusi teadmisi. Nüüdseks teame palju rohkem Eesti ajaloo kohta ning leiame, et Tartu on väga värvika minevikuga linn Eesti ajaloos. Väga palju olulisi sündmusi on toimunud meie kooli ümbruses ning ka paljud tähtsad isikud on elanud siin lähedal. Näiteks esimese Eesti lipu valmistamine toimus vaid paari tänava kaugusel meie koolist, Tartu rahu sõlmiti Reiniku kooli kunagises gümnaasiumihoones. Jüri Uluots, kes arendas koos oma kolleegidega välja Eesti riigi õigusliku järjepidevuse ideoloogia, elas vaid mõnesaja meetri kaugusel meie koolist. Meie kooli läheduses on loodud esimene eestikeelne gümnaasium ning peetud esimene üldlaulupidu. Tegelikult avastasime veel rohkem kohti, mis on seotud meie iseseisvumise looga, kuid kahjuks ei saanud me neid oma töös kasutada, sest need asusid paika pandud piirist väljas.

Oma uurimustöös omandasime erinevaid oskusi.

Esiteks oleme me nüüd palju paremad informatsiooni leidmises ja esitamises. Alguses läks see meil päris raskelt, me ei osanud olulist vähemolulisest eristada, et välja sortida just see, mis meie teema jaoks vajalik on. Aja jooksul hakkasime aru saama, kust mida leida ning mis on tegelikult vajalik.

Teiseks õppisime ajaplaneerimist ehk kuidas mahutada uurimustööga tegelemine hobide ja kooli kõrvale nii, et jääks ka vaba aega. Õppisime ka tähtaegadest kinni pidama, kuna aega polnud raisata. Tänu sellele paranes meie organiseerimisoskus tunduvalt.

Kolmandaks arenes ka suhtlemisoskus ja koostöövõime. Alguses toimus töö nii, et igaüks oli oma arvuti taga ning nädalas korra saime kokku, et arutada koos õpetajaga läbi järgmised alateemad ja märkida leitud kohad kaardile. Lõpus leppisime ise ajad kokku, et pilte teha, tööd viimistleda ning vormistada, sest seda oli lihtsam koos teha.

Neljandaks õppisime ka uurimustööd vormistama ja allikatele viitamist. Seda tegime koos ning see võttis päris palju aega, kuna sellest oli alguses raske aru saada ja vormistamisel olid kindlad nõuded. Tulevikus lähevad järgmised tööd juba kindlasti latusamalt.

On ka asju mida oleks võinud paremini teha. Näiteks juba alustades oleks võinud mõelda viitamisele, kuna hiljem oli mõne viite leidmisega raskusi. Nagu eelnevalt mainitud, oli meil raskusi ka olulise väljatoomisega, seda oleks saanud parandada oma teksti mitu korda mõttega läbi lugedes.

Väga tore on see, et enamus leitud hoonetest on siiani alles ning loodud seltsid ja organisatsioonid tegutsevad endiselt. Paljud neist on kasvanud suuremaks ning mängivad olulist rolli ka praegu eestlaste elus. Unustada ei saa ka traditsioone, nagu laulupidu, kuhu plaanime ka ise sellel aastal minna. Loodame, et nii need hooned, seltsid, organisatsioonid kui ka traditsioonid jäävad püsima, et jutustada järgmistele põlvkondadele oma lugu.

Peale poolt aastat informatsiooni otsimist ja kirja panemist on isegi kurb lõpetada, samas on uhke tunne, et oleme selle lõpuks valmis saanud. Vaatamata suurele ajakulule ja raskustele on uurimustöö tehtud ning nüüd linna peal ringi käies vaatame oma kallist Tartut hoopis teise pilguga.

Kasutatud kirjandus

Arhiiviallikad

Eesti avalikkude tegelaste elulugude kogu. Mart Reinik.EKM (Eesti Kirjandusmuuseum)
193:37:38

KRR (Kultuurimälestiste riiklik register). 79507:003:0002

Käsikirjad

Napa, Marta. Raudtee ja Tartu. Tartu: Tartu Mart Reiniku Kool, 2014.

Pärli, Maria. Tartu Mart Reiniku Kooli Riia tn 25 asuva õppehoone ajalugu. Tartu: Tartu Mart Reiniku Kool, 2014.

Publitseeritud allikad

Koostanud Aaver, Eva jt. Lydia Koidula 1843-1886. Tartu: Ilmamaa, 1994.

Toimetaja Ariste, Paul. Nonaginta: Johannes Voldemar Veski 90. sünnipäevaks 27. juunil 1963. Tallinn : Eesti NSV Teaduste Akadeemia, 1963.

Arjakas, Küлло. Eesti lipp. Tallinn: Menu kirjastus, 2013.

Koostanud Arumäe, Heino & Arumäe, T. Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikas 1917-1920: dokumente ja materjale. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut, 1993.

Toimetanud Meelis Burget & Toomas Hiio. Eesti lipp 120. 5. juulil 2004 Tartus peetud teadusliku konverentsi materjalid. Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vilistlaskogu ja autorid, 2007

Eesti nõukogude entsüklopeedia. 2. trükk, III köide. Tallinn: Kirjastus Valgus, 1988.

Refereeritud Gussarova, Veera Grigovjena & Karma, Otto & Lukin, Georgi Fedulovitš. Sada aastat Eesti raudteed. Tallinn: Eesti raamat, 1970.

Haamer, Valter. Vanemuise Selts 1865-2010 : sissevaateid seltsi ajalukku. Tartu: Vanemuise Seltsi Kirjastus, 2010.

Julius Kuperjanovi Selts. Lugusid Julius Kuperjanovist. Tallinn: Grenader, 2010.

Järve, Jaan. Jaan Poska ja Tartu rahu. Tartu: Põhjanaan, 1920.

Järvelaid, Peeter. Jüri Uluots oma ja meie ajas. Tartu: Tartu Ülikool, 2000.

- Kakko, Merilin-Grete. Rahvusliku linnakultuuri kujunemine Tartus 20. sajandi alguses Jaan Tõnissoni kodu ja isikliku eeskuju koosmõjul. Nõo: uurimustöö, 2014.
- Ahas, V., Kaalep, A., Kask H. *Soomepoiss meenutab II raamat*. Tallinn: Grenader, 2013.
- Kõlar, Anu. Karl August Hermann, Mihkel Veske. Ilus oled isamaa. - XXVI laulupeo valikooride laulik. ELT SA, 2013.
- Kõpp, Johan. Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu. Uppsala: Eesti Üliõpilaste Selts, 1953.
- Laaman, Eduard. Jaan Poska: Eesti riigitegelase elukäik. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1998.
- Laar, Mart. 101 Eesti ajaloo sündmust. Tallinn: Varrak, 2010.
- Laar, Mart. Eesti suured armastuslood. Tallinn: Varrak, 2017.
- Lindmäe, Herbert. Suvesõda Tartumaal. Tartu: Greif, 1999.
- Mihkla, Karl. Lydia Koidula elu ja looming: L. Koidula mälestuseks tema 120. sünniaastapäeva puhul. Tallinn: Eesti Raamat, 1965.
- Koostanud Mäesalu, Ain & Lukas, Tõnis & Tannberg, Tõnu. Eesti ajalugu I. Tallinn: Avita, 1996.
- Nirk, Endel. Eesti kirjandus: arengulooline ülevaade. Tallinn: Perioodika, 1983.
- Koostaja Oja, Mare. Eesti kultuuriloo õppematerjal X osa. Tartu. Tallinn: Eesti Ajaloo ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2013.
- Pajur, Ago & Seppel, Marten. Uusaeg. Õpik 8. klassile, II osa. Tallinn: Avita, 2013.
- Palamets, Hillar. Lugusid toonasest Tartust. Tartu: Kleio, 2003.
- Koostanud Piiri, Reet & Jaagosild, Maris & Järs, Anu. M. jt. Rahva muuseum. ERM 100. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 2009.
- Peatoimetaja Piirimäe, Helmut. Vivat Academia. Üliõpilaseltsid ja -korporatsioonid Eestis. Tallinn: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vilistlaskogu ja autorid, 2007.
- Pullerits, Heivi. Tartu: ajalugu ja kultuurilugu. Tartu: Ilmamaa, 2005.
- Ratassepp, Priit & Puik, Katrin. Mõttest tekstini. Eesti keele õpik 9. Klassile. Tallinn: Avita, 2013.
- Raud, Liis. F. R. Faehlmanni ja F. R. Kreutzwaldi elust ja loomingust. Tartu: Loodus, 1934.
- Koostaja Runnel, Simo. Riigivanem. Tartu: Ilmamaa, 2011.
- Siilivask, Mart. Tartu. I, Südalinn ja Toometagune. Tallinn: Solnessi Arhitektuurikirjastus, 2009.
- Toimetajad Suurmaa, Lauri & Pajula, Ene. Julius Kuperjanovi kaaslasena saksa okupatsioonist Paju lahinguni. Tallinn: Grenader, 2008.

Sööt, Bernard. Lydia Koidula: lühimonograafia. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1961.

Zetterberg, Seppo. Eesti ajalugu. Tallinn: Tänapäev, 2009.

Koostaja Tannberg, Ene. Sajandi kool: Sada aastat Miina Härma Gümnaasiumi: mälestused. Tartu: Mono, 2006.

Toomingas, William. Mälestused. Vaikiv ajastu Eestis. Tallinn: Olion, 1992.

Tuomioja, Erkki. Jaan Tõnisson ja Eesti iseseisvus. Tallinn: Varrak, 2011.

Koostanud Vahtre, Sulev. Eesti ajalugu: kronoloogia. Tallinn: Olion, 1994.

Peatoimetaja Vahtre, Sulev. Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Tartu: Ilmamaa, 2005.

Internetiallikad

Tartu Mart Reiniku kooli kodulehekül. Kooli ajalugu. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <https://www.reiniku.edu.ee/index.php/kooli-lugu/kooli-ajalugu/>

Tartu Ülikooli ajaleht. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.ut.ee/ajaleht/arhiv/120100/uudis.htm#TAASTAGEM%20M%C3%84LESTUSSAMMAS%20TARTUS>

tsitaat.com. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: http://tsitaat.com/tsitaadid/autorid/jakob_hurt

Aavik, Liisa. Pilk ajalukku: kuidas Eesti naised omal ajal õiguse haridusele välja võitlesid. Postimees Naine, 02.11.2016. Kasutamise kuupäev 5.03.2017, allikas: <http://naine24.postimees.ee/3932241/pilk-ajalukku-kuidas-eesti-naised-omal-ajal-oiguse-haridusele-vaelja-voitlesid>

Tartu Ülikooli kodulehekül. Tartu Ülikooli lugu. Kasutamise kuupäev 5.03.2017 allikas: <http://www.ut.ee/et/tartu-ulikooli-lugu>

Eesti Üliõpilaste Seltsi kodulehekül. Ajalugu. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.ey.s.ee/ajalugu.htm>

Eesti kultuurilooline veeb. Kreutzwaldi sajand. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: Karl August Hermann - http://krzwlive.kirmus.ee/et/lisamaterjalid/ajatelje_materjalid?item_id=25&table=Persons

Alatalu, R. Kultuuripärandi aasta 2013. Raudteepärand. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.parandiaasta.ee/kultuuriparand/raudteeparand>

Reinart, Heili. Võitlejahingega naine Eesti sõjaajaloost: Alice Kuperjanov. Postimees Naine, 31.01.2017. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: http://naine24.postimees.ee/3997911/voitlejahingega-naine-eesti-sojaajaloost-alice-kuperjanov?utm_source

Tartu rahu aastapäeva tähistamine 1988. aasta veebruaris ülikoolilinnas. Eesti Päevaleht, 01.02.2003. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://epl.delfi.ee/news/eesti/tartu-rahuaastapaeva-tahistamine-1988-aasta-veebruariis-ulikoolilinnas?id=50945712>

Eesti Üliõpilaste Seltsi kodulehekül. Sümbolika. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.eys.ee/sumboolika.htm>

Eesti Üliõpilaste Seltsi kodulehekül. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.eys.ee/pohimotted.htm>

Korp! Faternitas Estica kodulehekül. Sümbolika. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.cfe.ee/symbolika>

Korp! Faternitas Estica kodulehekül. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.cfe.ee/pohimotted>

Korp! Sakala kodulehekül. Mis on korp! Sakala. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.sakala.ee/mis-on-korp-sakala>

Eesti Naisüliõpilaste Seltsi kodulehekül. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: http://www.enys.ee/#*

Korp! Ugala kodulehekül. Ugalast. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://korpugala.ee/tegevus/ugalast-luhidalt/#>

Korp! Rotalia kodulehekül. Sümbolika. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <https://www.rotalia.ee/et/ulevaade/sumboolika.html>

Korp! Rotalia kodulehekül. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <https://www.rotalia.ee/et/ulevaade/pohimotted.html>

Korp! Filiae Patrie kodulehekül. Sümbolika. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: http://www.cfp.ee/SUMBOOLIKA_23.htm

Korp! Filiae Patrie kodulehekül. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: http://www.cfp.ee/POHIMOTTED_22.htm

Üliõpilasselts Liivika kodulehekül. Sümbolika. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.liivika.ee/sumboolika>

Korp! Revelia kodulehekül. Ajalugu. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.revelia.ee/ajalugu.html>

Korp! Revelia kodulehekül. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.revelia.ee/p%c3%b5him%c3%b5tted.html>

Üliõpilasselts Raimla kodulehekül. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.raimla.ee/index.php/pohimotted>

Korporatsioon Amicitia kodulehekül. Sümbolika. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.amicitia.ee/index.php/cssjs-compression/joomla-16-support/amicitiaast/suemboolika>

Korporatsioon Amicitia kodulehekülj. Põhimõtted. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas:<http://www.amicitia.ee/index.php/cssjs-compression/joomla-16-support/amiciatiast/pohimotted>

Tartu Ülikooli Raamatukogu. Fond 164. Uluots, Jüri. Lk 5. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas:
https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/46410/f164_uluots.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Järvelaid, Peeter. Jüri Uluots Eesti poliitilises kultuuris. Lääne Elu, 13.01.2015. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://online.le.ee/2015/01/13/juri-uluots-estii-poliitilises-kultuuris/>

Koostanud Kooskora, Kristo. Eksperdi hinnang mälestise tunnustele vastamise kohta. Elamu. Tallinn, 2012. Kultuuri mälestiste register. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <https://register.muinas.ee/file/architecture/1646.pdf>

Järvelaid, Peeter. Jüri Uluotsa ajalooline elutöö. Estonian World Review, 04.03.2004. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: <http://www.eesti.ca/juri-uluotsa-ajalooline-elutoo/article9311>

Larm, Pille-Riin. Kreutzwaldi sajand. Johannes Voldemar Veski. Eesti kultuurilooline veeb. Kasutamise kuupäev 21.03.2017, allikas: http://krzwlive.kirmus.ee/et/lisamaterjalid/ajatelje_materjalid?item_id=51&table=Persons